ياش تورکستان

تورکستاننك ملى قورتولوشى اوچون کوره‌شوچى آيلق مجموعه

باش محررى: چوقاى اوغلى مصطفى

1929نچى ييلنك دەقابر-ندەن چيقا باشلاغان	ايون (خزيران) 1935 (1354 هجرى)	سان 67

بو ساندا:

1 — 1865 $\frac{15.~(28)~VI.}{15.~VI.}$ 1935 — باش مقاله

2 — هەر قانداى قادرولار ايمەس، ملى قادرولارغنا... — جاناى

3 — يېرليلەشترونك 1935نچى ييلغى حالى — تيمور اوغلى

4 — بولانتريلغان بر ايرتەك — ياش تورکستانلى

5 — تورکستاندا ملى ادبيات وە اديبلەر فاجعەسى — طاهر

6 — مارشال يوسەف پيلسودسكى (5.12.1867–12.5.1935) — مصطفى

7 — پاريسدە مارشال پيلسودسكى خاطرەسينە بر توپلانيش — ق.

8 — 1918—ماى—1935 — قاوونچيلى

9 — بين‌الملل وضعيت — م.

10 — جناب محترم «ياش تورکستان» محررلەرينە — سلطانبيك بختياربيك

11 — هندستانداغى تورکستان مهاجرلەرى تورموشندان — اعظم هاشم

12 — تورکستان خبرلەرى

تورکستاندا زهرلی غاز — «پراودا» غازیتاسینک 30نچی مای سانندا توبه‌نده‌گی خبرنی اوقودوق: «تاشکند آثار عتیقه عالملەریندەن ماسسون تاشکندده 12 وه 13 عصرلارغا عائد وثیقه‌لار آراسندا «زهرلی غاز» چیقارا تورغان سویوق بر نەرسه حاضرلاو ترتیبینی تاپقان. بو سو-یوق نەرسه‌گه لەتته باتیریب، او لەتته ایله مەش بالونلارنی تولدورار وه سوغوش چاغندا بالونلارنی یاندیریب آتارلار ایکەن. آتیلغان وقت بالونلاردان قالین، قارا زهرلی توتون چیقار ایکەن...»

دیمەك بو زمانغی علمنگ ایگ بویوك قازانچلاریندان سانالغان «زهرلی غاز» بزنگ تورکستاندا موندان 8-7 عصر ایلگەری قوللانیلیر ایکەن.

توقوماچیلق سوزلگی — تاشکند توقوماچیلق قومبیناتی مدیر اورونباساری مهندس میرزا رحمت اوغلی رئیسلگی آستنداغی قومیسیا توقوماچیلققا عائد 4500 آتاما (تەرمین) توپلامشدر. بو توپلام روسچا-اوزبیکچه توقوماچیلق سوزلگی اسمیله اوزبیکستاننگ 10 ییللیغینا آتالیب چیقاریلماقچیدر. بو خبرنی بیروچی («قیزیل اوزبیکستان» (1. 4. 35) سوزلك توزولوشی حقیدا توبه‌نده‌گی معلوماتنی بیره‌در: «براق روس تیلیده هەم توگەل بر توقوماچیلق لغتینگ یوقلغی قومیسیانگ ایشینی کوب قیینلاشترماقادر. شلومان دیگەن کیشی تامانیدان توزولوب، 6 تیلده باسیلغان توقوماچیلق سوزلگی بولسادا بوکتابنی حاضر تاپیش آسان ایمەس. شو سببلی قومیسیا کوب محنت صرف قیلیب، روسچا وه خلق آرا تەرمینلەرنی اوقو وه تەخنیکه کتابلاریدان آختاریب، تیریب، اولارنی هەم الفبا ترتیبیگه سالیشغا مجبور. سوگرا بو تەرمینلەر قارشیسیغا اوزبیکچه تەرمینلەر قویبلادی. خلق آرا وه روسچا توقوماچیلق تەرمینلەریدەن اوز-بیکچەلەشتریش ممکن بولماغانلارینگ قاندای معنادا ایکەنلکلەری کور-سه‌تیلەدی. شوندان کیین بو تەرمینلەردەن «روسچا-اوزبیکچه توقوما-چیلق تەرمینلەری سوزلگی» توزولەدی.

قومیسیانگ آغیر وه کەتته مسئولیتلی بو ایشی نتیجه‌سیده اوزبیکچه تەرمینلەرگه ایمەس، بلکه روسچا توقوماچیلق تەرمینلەری هەم ترتیبگه سالنغان بولادی» دیدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

1865 15. (28.) VI. / 15. VI. **1935**

بو مقاله‌گه باشلق ایتب ماتم چیزیغی ایچیگه آلنغان تاریخ تاشکندنگ روسلار طرفدان اشغال ایتیلیشینگ 70 ییل تولغانیغا توغرو کیله تورغان تاریخدر. بزنگ مهاجرتده یورگان ایلداشلاریمز آراسندا مملکتمز تاریخنده، یورتمز، خلقمزنگ کیله‌جەك مقدراتی مسئله‌سنده مهم تأثیری بولغان بو تاریخی فاجعه حادثه‌سینی ایسلەوچی کشیلەر تاپیلارمی ایکەن؟

عمومیتله، هەر قاندای مهاجرتده، کوبرەك قالغان جماعتنگ بو-تون فکر-ذکری بوکونگی وه یاقین کیله‌جەك تورموش مسئله‌سی اوستنده بولادیدا، کیچمیشنگ حادثات وه وقایعندان ایسه مهاجرلەر کتلەسی خاطره‌سنده، کوبینچه، یورتنی ترك ایتب کیتیش وقتیغا یاقیندان باغلی بولغانلاری ساقلانیب قالادر.

عجبا، تاشکندنگ روسلار طرفدان اشغال ایتیلیشی کونینی، ملی ماتم کونی دیەرەك ایسلەوچیلەر یورتمزنك ایچندەده، بوکونگی شرائط ایچنده، تاپیلیرمی ایکەن؟ چونکه تاشکندنگ اشغال کونینی ملی ماتم دیمەك، اصل منبعی شو اشغال بولوب بوکون تورکستاندا حکم یور-گوزوب تورغان قیزیل روس دیکتاتورلغینا پروتەستو ایتیش دیمەك بولور ایدی. بو قایغیلی تاریخی کونتی دنیانگ دیەرلك هەر طرفنا تارقالغان وطنداشلاریمزغا ایسلەتو، او کونتی بوکونگی فاجعەمز بیله‌ن باغلاشتریب، اوندان کیله‌جه‌کمز اوچون بر نتیجه چیقارو کبی قایغیلی آغیر وظیفه بزنگ اوستومزگه توشوب تورودر.

وطنداشلاریمزنی، بوکونگی آغیرلقلارغا کوز یوموگقراب، بزنك بیله‌ن برابر، ذهناً 70 ییل آرقاغا، یعنی بوکونگی ملی فاجعه‌مزنگ اصل منبعینه قایتوغا چاقیرامز.

مجموعه‌مزنك کیله‌جەك سانلارندا تورکستاننك روسلار طرفدان اشغالی تاریخی اوستنده بر نیچه مقاله نشر ایتمەك نیتنده بولغانمزدان،

بو یېرده یالغز اساس اعتباریله اورتا آسیاداغی روس مونقیتینی قطعی صورتده تأمین ایتکه‌ن، تاشکندنگ اشغالی حادثه‌سنده‌ن‌گنه بحث ایتمه‌كنچی بولامز.

او زمانکی اورونبورغ والیسی گه‌نه‌رال به‌زاك (Bezak) 1861نچی یېلی 22نچی نویابر تاریخلی راپورندا:

«تاشکند بو مملکتده ایگ مهم صناعی بر شهردر. بوخارادان، ختایدان، روسیه‌ده‌ن كیله تورغان سودا یوللاری بو یېرده توقناشادر. خوقند ایگ اوزاق یولله اوندان 150 چاقریملق بر مسافه‌ده‌در. اونگ‌چون بز تاشکندنی اشغال ایتو بیله‌ن یالغز خوقند خانلیغی اوستنه قطعی حاکمیت قازانغان بولوبغنا قالماسدان، بوخارا اوستنده‌كی تأثیریمزنی‌ده كوچه‌یتکه‌ن بولامز. بو أولکه‌له‌ر ایله، آینقسا ختای‌نگ كوب خلقلی شهرله‌ری كاشغار، یاركند ایله تجاری مناسباتیمز كوچه‌یه‌در.»(*) دیب یازادر.

روسیه‌نگ اطراف سیاستینی یوروتوچیلارنگ بوتونسی بو فكرده ایمه‌س ایدیله‌ر. مثلا غربی سیبریا والیسی گه‌نه‌رال دیوهامه‌ل (Duhamel) 26نچی مای 1862 تاریخلی یازیسندا تاشکندنی اشغال ایتشکه قارشی چیقدی وه اشغال یېرنده «تاشکندده باشلوغی روسیه طرفندان تعیین ایتیله تورغان بر خانلق تشکیل ایتونی وه اونی سیر-دریا حطنداغی روس عسکری كوچله‌رینی هه‌ر جهتده‌ن تأمین ایتب توروشغا كوندوروش كیره‌ك» دیب یازادر. (عینی كتابدا).

توركستانغا یورگان روس كوچله‌رینگ سیبریا قولی باشلوغی، سوگرادان تاشکندنی اشغال ایتوچی، گه‌نه‌رال چه‌رنایه‌فده بو سوگنچی فكرنی یاقلاب چیققان ایدی.

بو گه‌نه‌رال دیوهامه‌ل وه چه‌رنایه‌فله‌رنگ باشداغی تاشکندنی اشغال ایتمه‌سلك فكرله‌رینگ سببی نه ایدی؟ بونلارنگ ایکیسی‌ده بو

(*) ل. قوسته‌نقو (Л. Костенко)نك «اورتا آسیا وه او یېرده روس حاكمیتینگ یاییلیشی»ناملی 1870ده په‌ترسبورغدا باسیلغان اثرینه باقیلسین.

اشغال حركتینگ كوب بها توشوب كیتووی اویندا ایدیله‌ر. بو یېرده‌كی «بهالیلق» اویی مادی مفهومده بولودان زیاده سیاسی مفهومده ایدی. اونلارغا وه په‌ته‌رسبورغ حكومتنه تاشکندنك اشغالی ایله برقانچا بین‌الملل آغیرلقلار توغوب قالووی احتمالی كوچلو كوروندی. اونلار تاشکندنك اشغالی ایله برنچیده‌ن بوتون توركستان اهالیسینگ «كافر روسلار»غا قارشی جهاد دیب برله‌شیب كیتووندە‌ن قورقدیلار. 2نچیده‌ن توركیه توركله‌رینگ قان وه دین قارداشلاری مقدراتنا قارشی لاقید قالماسلقلارینی، تورك سلطانی وه مسلمان خلیفه‌سینگ آچیقدان آچیق توركستانلی تورك-مسلمان توغانلاری طرفینی توتوب كیتووینی اویلادیلار. بو سوگغو جهتنگ روسلارنی كوبره‌ك توشونترگه‌نی روسلار یه‌گیلیب وه توركله‌ر یه‌گیب چیققان قریم حربی (1853-1856) خاطره‌له‌رینگ همان اونوتیلماغانلغی ایدی. اوچنچیده‌ن روسیه حكومتی اینگلته‌ره بیله‌ن مناسباتندا آغیرلقلار چیقیب قالووندان قورققان ایدی. چونكه اینگلیزله‌ر روسیه‌نك اورتا آسیادا كیگه‌یووینه هیچده لاقید قاراماس، بالعكس اولدوقچا قیسقانچلق ایله كوزه‌تكه‌نله‌ر.

فقط بو قورقولارنگ هیچ بریسی‌ده توغرو چیقمادی. توركستان خانلاری ایسکیسی كبی اوز آرا «كافرده‌ن هه‌م یامان» دوشمانچیلق، كوره‌شوده دوام ایتدیله‌ر. بوندان‌دا یامانراق حال، روس عسكرله‌ری قاتارندا تورك-مسلمان عنصرلارینی اوچراتاسز، كه بونلار تیل، عرف، عادت بیلوله‌ریله روسلارنك توركستاننی اشغال حركتله‌رنده كوب خدمتله‌ر كورسه‌تدیله‌ر. توركستانلیلارغا بونداى فاجعه‌لی كونله‌رنده أوز توغان «توركله‌رنگ یارده‌می» حقندا بحث ایتوب اوتورودا آرزیمایدر. اینگلیزله‌ر ایسه، اونلار بو وقتلاردا ختای مسئله‌ری ایله كوب مشغوللانیب، بوتون توشونچه‌له‌رینی شرقی توركستانداغی عصیان مسئله‌سی اوستیگه باغلاب، روسیه‌نگ هندستانغا هجوم ایتمه‌سده‌ن قالا بیریشی بیله‌ن‌گنه كفایتله‌ندیله‌ر. مه‌نه روسلارنگ اولگی قناعتلارینا قارشی تاشکندنی اشغال ایتوگه قرار بیریب قویوشلارینگ سببی بو ایدی.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمكى ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چیمکند اشغال ایتیلگه‌نده‌ن سوڭ (1864 .10 (15) .2)چه‌رنایه‌ف
تاشکندگه طرف یورودی. روس عسکرله‌ری کوروندیکچه کوچه‌به خلق
یول اوستنده‌ن کوچوب کیتب روس عسکرله‌رینه قارشیلق کورمه‌سده‌ن
یورو امکانی بیریلدی. روس کوچله‌ری آرقاسندا عصیانلار بولوب تور-
سادا، شدتلی معامله‌لر بیله‌ن باستریلیب توردیلار. بو حادثه اطرافندا
یازیلغان خاطره‌له‌رنی اوقورکه‌ن انساننڭ توکله‌ری تیم تیك توراد‌ر.
1865 (.5 .12) .4 .29ده‌ روس کوچله‌ری تاشکند شهرینڭ
شمال-شرقندا 25 چاقریملغنداغی نیازبیك قورغانینی اشغال ایته‌درله‌ر.
گه‌نه‌رال چه‌رنایه‌فنڭ امری بویونچا تاشکندنی سو ایله تأمین ایته‌تورغان
چیرچیق‌نڭ ایکی تاراسینڭ یوللارینی بوگه‌تله‌یدرله‌ر. بو صورتله‌توقان
سوسزلق اهالیدا تیزگنه اوز تأثیرینی کورسه‌ته باشلایدر. شهرده‌ روس
حاکمیتینی تانو کیره‌کلگی طرفدارلاری تاوشلاری ایشیتیله باشلایدر.
بوندای احوال روحیه‌ده‌ن خبر آلغان چه‌رنایه‌ف 1865 .5 (.20).7ده‌
تاشکندگه 8 چاقیریملق مسافه‌گه ایله‌ریله‌یدر. گه‌نه‌رال چه‌رنایه‌ف 1865
(24) 11 مای تاریخلی یازیسندا:
«تاشکندنڭ شمال شرقی قسمی اهالیسی ایله آگلاشمامز بویونچا
بزنڭ کوچله‌ر شهرگه یاناشنچا اولار عصیان ایته‌ره‌ك دروازه‌نی آچا-
جاقلار ایدی.» «فقط 8نچی مایدا خوقندده‌ن 40 توپ وه 6 میڭ کشیلك
کوچ بیله‌ن ملا علیم قول کیلیب قالدی. طبیعی او شهرده (روسلار فائده-
سنه) هه‌ر تورلو حرکت امکانینی بتیردی» دیدر.
9نچی مایدا روس عسکرله‌ری وه ملا علیم قول کوچله‌ری آراسندا
شدتلی توقناشمالار بولدی. بو سوغوشدا یارالانیب قالغان ملا علیم قول
وفات ایتدی. بونگله تاشکند وه بوتون خوقند خانلیغی دائره‌سنده حقیقی
مفهومده روحسزلق باشلاندی. 17نچی مایدا روس کوچله‌ری زه‌نگی آتا
قورغانینی، ایکی کون سواگرادا چیناسنی اشغال ایته‌درله‌ر. بونگله
تاشکند هه‌ر طرفدان اورالیب آلنغان بولادر.
چه‌رنایه‌فنڭ 1865 .7 (.20).7 تاریخلی راپورندا: «شدتلی،

تعلعی محاصره آستینا آلینب قویولغان تاتغ آزوقسزلق، آیتقسا سوسز-
لققا تحمل ایتب تورغان تاشکند اهالیسی بوتون امیدینی بوخارا امیرینه
باغلاغان ایدی. نهایت شهرنڭ ایگ معتبر کشیله‌رنده‌ن بر هیئت‌ده
یوباروب امیرده‌ن یاردهم سورادی. امیر تاشکندلیله‌رگه یاردهم ایتشده‌ن
تارتینمادی، لاکن خوقند خانینی «امانت» اولاراق تاپشیرولارینی شرط
قویدی. 9نچی اییون کیچه‌سی خوقند خانی 200 کشی قادار اوز
یاقینلاری ایله یاشیرینچا شهرنی تاشلاب چیقیب کیتدی. اونڭ آرقاسندان
اسکندربیك باشچیلیغی ایله کیچیك بر دسته بوخارا عسکری کوچی
شهرگه کیردی وه شهر أداره‌سینی اوز قولینا آلدی. کوبده‌ن سمرقندده
توپلانغان اصل بوخارا کوچله‌ری‌ده سیردریانڭ سول قییسندا، خوقند
خانلیغی حدودلاری باشندا کورونه باشلادی.»
راپورینڭ دوامنده چه‌رنایه‌ف: «تاشکندده‌ن قاچیب چیقیب بزگه
خبر بیروچیله‌رنڭ آیتووندان شهرنڭ جوده آغیر بر وضعیتده ایکه-
نلگینی وه تسلیم اوچون یالغز شهرده‌گی عسکرله‌رده‌ن قورققانلق‌غنا
توسقونلق ایتب تورغانلیغینی بیلیر ایدیك. مه‌نه شو وضعیتده ایکه‌ن تاشکند-
گه بوخارا امیری طرفدان یاردهم کیلیشیگه یول قویماسلق اوچون مه‌ن
هجوم ایتیش مجبوریتنده قالدم» دیدر.
بز اوقوچیلاریمزنی دوشمانمز چه‌رنایه‌فنڭ یازدیقلارینی چوقور-
غنا اویلاب کوروشکه چاقیرامز. روسلارنڭ، مسلمانلار برله‌شیب کیته‌ر
دیگه‌ن قورقولاری اصلسز بولوب چیقدی. بوخارا امیری تاشکندلیله‌رگه
یارده‌مینی خوقند خانینی امانت حالندا بیریش ایله باغلادی. اوز کوچسز-
لگینی کورگه‌ن خوقند خانی ایسه یاشیرینچا تاشکندده‌ن قاچیب کیتدی.
طبیعی آچلق، سوسزلق کوچه‌یدیکچه شهرده‌ده ایچکی برلك بوزولوب،
روس طرفدارلیغی ایتوچی خائنله‌رده باشلارینی کوته‌ره باشلادیلار.
بوندای بر شرائط آستندا تاشکند دیك بوتون تورکستاننڭ ایگ کوچلو
قورغانینی اشغال ایتو روسلار اوچون او قاداردا تیین بر ایش‌ده بولمادی.
15-14نچی اییون کیچه‌سی تاشکند روس کوچله‌ری قولینا کیردی.

تاشکند روسلارغا قولایغنا بیریلمەدی. خائنلەر سانی یوق درجەسندە بولوب چیقدی. مەنە چەرنایەف تاشکند کوچەلەرندەکی سوغوشلارنی قالای تصویر ایتەدر. (قارا سرای دروازەسندەن روس کوچلەری شهرگە کیرگەندەن سوڭ):

«شهرنڭ بوتون کوچەلەرندە باریقاد(*) لار قورولدی. قارشیلق تاغیندا کوچلیرەك بولدی. بر ایکی کشینڭ آیبالتا ایلە بوتون بولوك (روس عسکری) اوستنە هجوم ایتب هیچ بر آمان سوراماسدان نیزەلەر اوچندە أولوب کیتدیکی حادثەلەری کوب بولدی.

آرالق کوچەلەر بیلەن یوباریلغان کیچیك عسکری دستەلەر ایگ شدتلی قارشیلقلار کوردیلەر. هەر بر قلبەنی، ایچندەکیلەرنی بوتونلەی أولدورگەندەن سوڭغنا، نیزە کوچلەری ایلە آلیشغا توغرو کیلدی.

ایگ شدتلی قارشیلق دروازەدەن (کاما لان دروازەسی دیلمەکچی بولسا کیرەك.) باش بازارغا ایلتە تورغان کوچە اوستندە کورولدی.»

بز اوقوچیلارنك نظر دقتلەرینی شو دوشمان شهادتینە جلب ایتب اوتەمز. بونی یوقاریدا نقل ایتدیکلەریمز بیلەن، آینقسا، بوخارا امیری سید مظفرنڭ تاشکندلی توغانلارینا یاردەم بیرندە خوقند خانینی رهن اولاراق ایستەوی وە خوقند خانینڭدا آغیر کوندە خلقنی تاشلاب قاچیب کیتووی ایلە سالشتریب کوریگز. بوندان سز تاشکند مدافعەچیلاری مغلوبیتی وە تاشکندنڭ روسلار قولینا توشووی سببچیلەری‌نڭ قایدا وە نەلەردە ایکەنینی آچیق کوروب توراسز... خائنلەرنڭ باشندا عمومی دوشمان دهشتی قارشیسندادا برلەشب، خلق منفعتینی قورونی ایستەمەسدەن اوز آرا تارتیشقان خانلار توراردلار.

گەنەرال چەرنایەف 1865 .6 (.30).17 تاریخلی راپورندا:

«تاشکندنی اشغال ایتو بیلەن بز اورتا آسیادا ایمپەریومنڭ منفعتی وە روس خلقینك قدرتی ایلە متناسب بر وضعیت قازانغان بولدوق»

(*) باریقاد (Barrikade) فرانسزچا سوز بولوب، یول وە باشقانی کیسمەك اوچون تاش، توپراق، یاغاچدیك نەرسەلەردەن قورولغان دیوار دیمەکدر.

دیب یازادر.

حقیقتاًدا روسیە تاشکندنی آلغاندان سوڭ تورکستاننی استیلا ایتشدە توختاوسز آلغا باسیب کیتگەیەدر. چونکە او اوزینی محکم بر نیگیز اوستندە حس ایتە باشلایدر. ایش طبیعی یولیلە بارغاندا بوخارا امیری بو حادثە اوزرینە خوقند خانیلە برلەشیب گەنەرال چەرنایەف گە، یعنی روس اوردوسینا قارشی سوغوش آچمالی ایدی. شوندایدا تخمین ایتیلمەکدە ایدی. بوخارا امیری ایسە تاشکندنك آلنماسی اوزرینە گەنەرال چەرنایەف یانینا هدیەلەرلە ایلچی یوبارادر. (چەرنایەفنڭ 6نچی آوغوست 1865 تاریخلی راپورینا باقیلسین.) عینی زماندا فرصتدەن فائدەلەنیب خوقند خانلیغی بیرینی اوز أدارەسی آستینا کیچیرمەکچی بولادر.

چەرنایەفدە اوزینڭ بورونغو تاشکندە روسیەگە تابع بر خانلق قورو فکرندەن واز کیچەدر. او «بزنڭ حکومت طرفندان تعیین ایتیلگەن خان خلق کوزندە ایمدی اونی أدارە ایتمەکدە بولغان مأمورنڭ عینی بولور ایدی. شو قادارغنا فرق بار، کە خلق آرقاسندا کوچ بولغانلیغینی اویلەدیکی اوچون بزنڭ مأمورلەریمز حاکمیتنی قبول ایتەدر. خاننك حاکمیتی ایسە یالغز «اسم» بولوب قالادر. اوڭا اهمیت بیردیرمەك اوچون باری بر عینی عسکری کوچ کیرەك بولادر. نتیجەدە بیز بوملکتدەن آلینا تورغان کیلیرلەرنی خاننڭ تأميناتی اوچون صرف ایتب قویاتورغان بولامیز.

بونلارنك بوتونسی اوستنە تاشکندە مستقل خانلق قورو بزنی بو، بوتون اورتا آسیانڭ باشندا تورغان شهرنی اشغال ایتو ایلە قازانديغمز سیاسی منفعتدان محروم ایتەدر» دیدر.

مەنە دوشمانمزنك قناعتنچا تاشکند اشغالینڭ اهمیتی شوندای کورسەتیلەدر. بز بو یردە شخصلارنڭ روللاری مسئلەسنە توقونمادق. اونڭچوندە تاشکندنی روس استیلاسندان قوروشدا مهم رول اویناغان قهرمانلارنڭ خدمتلەری مسئلەسنەدە کیرمەدیك. بز بو یردە مسئلەنڭ یالغز سیاسی جهتینی آیدینلاتیشقاغنا اوروندوق.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ياقلاق كىتاب ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تاشكندنىڭ اشغال ايتيلو كونى توركستانليلارنىڭ ملى ماتم كونى ديب تانيليشى كيرەك. فقط بوكونى ايسلەگەندە بزنىڭ قايغى وە اميدسز-لككە چوموب كيتمەسلگمز كيرەك. تەريسنچە بز خلقيمزنىڭ روحندا يالغز باشنا آييالتاسيلە بولوك-بولوك دوشمان عسكرلەرى اوستنە هجوم ايتوب، سونگولار اوچندە أولوب كيتكەن باترلارنىڭ قهرمانليغينى دائما اويانيق توتوب، اونى كوچەيتريشكە اوروناليمز.

بز توركستانليلار، توركستان ملى قورتولوشى فداكارلارى بو ماتمزنىڭ يورتيمزداغى قايسى رنگدە بولسادا روس ايمپەرياليزمى توگە-گونچە دوام ايتەجەگينى يورەكلەريمزگە اورناشترماليمز... شونىدا آچيق بيليشمز كيرەك، كە يالغز بوكونكى قازاغستان، قيرغزستان، اوزبيكستان، قاراقالپاقستان، تاجيكستان كبى آلتى ساويت جمهوريتى حالدا پارچا-لانغان يورتمز وە خلقمزنىڭ برلگى بو يات ايمپەرياليزمگە نهايت بيرە بيلەجەكدر.

تاشكند مدافعەسى قهرمانلارى روحينا حرمتلەر، خائنلەرگە لعنتلەر!
بيتسين يات ايمپەرياليزم؛ ياشاسين بر وە ايركين توركستان!

*

هەر قانداى قادرولار ايمەس، ملى قادرولارغنا...

4نچى مايدا قيزيل اوردو آقادەمياسينى بتيريب چيققان ضابطلارغا قاراتيب سويلەگەن، كوب گنە كورولتولەرگە سبب بولغان، گويا ساويت اتفاقى سياست وە حياتندا يەگى بر دورنىڭ باشلانيشى ديب كورسەتيلگەن تبريك نطقندا ستالين «بزنىڭ ايسكيدەگى تەكنيككە آچ بولغان زمان محصولى «تەكنيك هەر مسئلەنى ييشەدر» ديگەن شعار بوكون «بوتون

مسئلەلەرنى قادرولار ييشەدر» ديگەن يەگى شعار بيلەن آلماشتريلماليدر» ديدى. («ايزوەستيا» 35 .5 .6).

بز يالغز تەكنيكى قورولوشدا ايمەس، حتى مفكورە ميدانداغى قادرولارنىڭ رولى اوستندە بولشەويكلەر ايلە يوروتوب كيلمەكدە اولديغمز مناقشەلارنى بر طرفدا قالديريب تورايلق. بز بولشەويك تجربە-لەرندەن اولدە، سوڭرادا، توركستاننىڭ اوزينە مخصوص شرائطندا ملى قادرولارنىڭ يوقليغى يوزندەن انقلاب اوچون چيقاچاق آيانچ وضعيت وە بزنىڭ خلقمز اوچون توغاچاق فجاعتنى تأكيدلەب سويلەب كيلەمز. بونىڭ اوچون بز «عكس الانقلابچى» بولوب قالديق. چونكە بز قادرو-دان بحث ايتكەندە ملى قادرونى سويلەيمز. بولشەويكلەر ايسە روس قادروسينى توشونەدرلەر. باشدا بو روس قادرولارى توركستاندا پرولەتار ديكتاتورليغينى يالغز تمثيل ايتوچى صفتى ايلە اورتاغاچيقديلار. سوڭرادان ايسە روس قادرولارينىڭ توركستان خلقنە سوسياليزم قوروشدا ياردەمندەن بحث ايتديلەر.

بز مفكورە وە سوزلەرنىڭ نهايت ايشدە انسانلار طرفدان بيريلگەن شكلنى آليب قالووينى توشونوب «ملى قادرولار» اوستندە اصرارايتديك. بز ملى قادرولار مسئلەسيگە بولشەويكلەر طرفدان قيمت بيريلمەگەن-لكنىڭ نتيجەسينىدە كوروب توروبمز: اوقتوبر انقلابينىڭ «خلقلارنىڭ اوز «ملى سيما وە كيفيتى» گە كورە اوز مقدراتلارينى تعيين ايتولەرى»، «سابق روس ايمپەراتورليغى قولى آستنداغى خلقلارنىڭ حقلارى وە مستقل ملى دولت قورولارى» شعارى توركستاندا سابق چارلق روسيە-سى اوردوسى عسكرلەرى، قولانيزاتورلق احوال روحيەسندا بولغان روس ايشچيلەرى وە روس مهاجر مستملكە سياستينىڭ جانلى سيماسى بولغان روس موجيكلەرندەن عبارت روس قادرولارى طرفدان ايشكە آشيريلدىدا توركستان ساويت روسيە قولونيسنا آيلانتريلدى...

ملى قادرو يوقليغنىڭ مفكورە ميدانداغى تأثيرينى مارقس، لەنين، ستالين‌دەن قيلنغان توركچە ترجمەلەرنى اوتغا آتيش مجبوريتلەرى كورسە-

توب تورادر. طبیعی بز بو حقدا قایغیرمایمز. بزگه قالسا بوتون بولشهویك باشلوقلارینك بوتون اثرلهری یاندیریلیب یوباریلسین. بز بونگله یالغز ساویت حکومتینگ ملی قادرولارغا قارشیلق سیاستندهن بولشهویك انقلابی اوچون چیقیب تورغان فجاعتنی گنه کورسهتوب اوتمهکچی‌مز. «ملی قادرولار» حقنداغی افشاآتمزغا قارشی بولشهویکلهر ههر زمان تورلو ساحه‌لاردا «میگلهب، اون میگلهب حاضرلانماقدا بولغان تورکستانلی یاش ملی قادرولار»دان یازیب کیلدیلهر. اگرده سز «تورکستاننی ملی چیگهرهلهش» سیاستینگ اوتکهریلیشیگه اون ییل تولو مناسبتیله چیقاریلغان بولشهویك ادبیاتینی کوزدهن کیچیرسه‌گز، او یرده‌ده ینه شو «میگ، اون میگلهرله علم، فن تاشلارینی کهمیریب یاتقان تورکستان یاشلاری» بحثینی اوچراتاسز. بولشهویکلهر «ملی قادروسز برنچی بیش ییللقنی موفقیتله ایشکه آشیریش، ایکنچی بیش ییللقا کیچیش ممکن بولماس ایدی» دیب یازادرلار. برنچی بیش ییللق بیتریلدی؛ ایکنچیسی‌ده یوروب بارادر. اونگچون تورکستاندا ییتهرلك درجهده ملی قادرولار بار دیمهك بولادر. مهنه بولشهویکلهرنگ بزنگ افشاآتمزغا بیریب کیلدیکلهری جواب شوندان عبارت. فقط بز جودة یاخشی بیلهمز، که برنچی بیش ییللق ملی قادروسز اوتکهزیلدی؛ ایکنچی بیش ییللق‌دا ملی قادروسز اوتکهزیلمه‌کده‌در. اگر ساویت حکومتینگ عمری کفایه ایته تورغان بولسا اوچنچی بیش ییللق‌دا شبهه‌سز ملی قادروسز اوتکهزیله‌جه‌کدر.

مهنه ساویتلهر اتفاق مرکزی اجرا قومیته‌سی یانداغی ملتلهر شوراسی وه قوممونیست آقادهمیسی ناشر افکاری «انقلاب وه ملتلهر» اسملی روسچه مجموعه‌نگ شو ییلغی تورتنچی (1935، آپریل) سانندان آلنغان بر نیچه سان. بو سانلارنی بز کوزمین (Н. Кузьмин) دیگهن بریسینگ «ملی قادرولار حاضرلاو» باشلقلی مقاله‌سندهن آلماقدامز. بز هیچ بر فکر بیان ایتیب اوتورماسدان بو سانلارنگ اوزینی گنه کیتریب اوته‌مز.

اتفاق مرکزلهری عالی مکتبلهرینه 1933نچی ییلی کوزکی قبول سانلاری:

	پلان بویونچا آلینمالی ایدی	حقیقتده آلنغان
اوزبیکستاندان	157 کشی	98 کشی
تاجیکستاندان	« 56	« 12
تورکمهنستاندان	« 60	« 12
قازاغستاندان	« 177	« 88
قیرغزستاندان	« 55	« 10
بوتونیسی	« 505	230 کشی

ایکی نقطه‌نی قید ایتیب اوتمهکچی بولامز: 1) بو یرده یالغز قبول ایتیلگه‌نله‌رده‌ن گنه بحث ایتیله‌در. بو پلاندا کورسه‌تیلگه‌ن 505 کشی یرینه قبول ایتیلگه‌ن 230 کشیده‌ن نه قاداری اوقووینی بتیرگونچه دوام ایته بیله‌در. طبیعی بو جهت معلوم ایمه‌س. 2) بو 1933/34نچی ییلغی قبول ایتیلگه‌نله‌ر یالغز 1938/39نچی ییلی، یعنی اوچنچی بیش ییللق باشلانغان وقت، مهندس، آغرانوم، دوقتور قادرولاری بولا آلادرلار.

ایمدی تورکستاننك اوزینده‌گی عالی مکتبله‌رده ملی قادرولار حاضرلاو مسئله‌سینه کیچه‌یلك. بو یرده‌ده یالغز 1933/34نچی ییلی کوزگی قبول موضوع بحثدر. بو قبولدا تورکستان بالالاری نسبتی:

1) ژه‌ئولوژی (طبقات الارض) تیکشیرو اینستیتوتنده 23%؛ 2) ئه‌نه‌رژی (ئه‌له‌کتریك کوچی) اینستیتوتنده 19%؛ 3) توقوماچیلق اینستیتوتنده 42%؛ 4) باختاچیلق اینستیتوتنده 34%؛ 5) ایپه‌کچیلك اینستیتوتنده 25%؛ 6) قیشلاق خوجالیغینی ماکینه‌له‌شتریش اینستیتوتنده 37%؛ 7) یول ایشله‌ری اینستیتوتنده 30%؛ 8) یول ایشله‌ری مهندسله‌ر اینستیتوتنده 68%؛ 9) پلان ایشله‌ری اینستیتوتنده 39%؛ 10) مالیه وه اقتصادیات اینستیتوتنده 33%؛ 11) سوغاریش ایشله‌ری اینستیتوتنده بارلیغی 6 اوزبیك — 9%.

بوتون اورتا آسیا عالی مکتبله‌رینه قبول ایتیلگه‌ن یرلی خلق بالالارینگ نسبتی اورتا حسابله — 39% (یعنی «اوچده بیر»ده‌ن آزغنا آرتیق) تشکیل ایته‌در. 1934/35نچی ییلغی قبول سانلاری حقندا ساویت

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي كىتاب ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مجموعەسی تولوق معلومات بیرە آلماسادا، اونگ قانیقارلق بولماغانلیغینی قید ایتب کیچمە کدەدر. مثلا توقوماچیلق اینستیتوتنە قبول ایتیلگەن 122 یاشنگ 21ی اوزبیك، ایکیسی تورکمەن، بری تاجیك، بری قازاق ایمش.

طبیعی ایمدی «نیچین بو قادار آز تورکستانلی قبول ایتیلمشدر؟» دیگەن سورغونی بیرەسزلەر. بو سورغونگ جوابی‌دا قولای. عالی مکتبلەرگە کیروچیلەردەن روس تیلینی جودە یاخشی بیلیش‌طلب‌ایتیلەدر.

بو رقملارنی آلیب اوتوردیغمز مقالەنگ اوزندە زراعت قومیسارلیغی قاراماغنداغی ایشچی فاکولتەسینی بتیرگەنلەردەن یوزدە70ی‌عالی‌مکتبگە کیرو امتحانینی توتالمادی دیگەن معلوماتنی‌دە کورەسز...

مەنە اصل خستەلقنگ سببی! تورکستانلیلارنگ عالی مکتبلەرگە کیرو یعنی ساویت مفهومندە بولسادا ملی قادرو بولوب حاضرلانو یولندا روس تیلی کیچیلمەسلك بر توسوق بولوب تورادر. بو توسوق طبیعتیلە مملکتدە یات حاکمیت توردوقچا، خلق اوز مقدراتینی اوز قولینا آلغونچا دوام ایتەجەکدر...

«ملی قادروسی بولمای توروب ملی دولت قورولا بیلەدر» دیگەنلەرنگ یوزلەریگە توکوریگز. تورکستاندا روس پرولەتاری دیکتاتورلیغی آستندا ملی قادرو یارانا بیلوونەدەن سویلەوچی بولسا اونگ یوزینە، کوزینە ایکی کرە توکوریگز. عمومیتلە، هەر تورلو قادرولار ایمەس، یالغز ملی قادرولار بوتون ملی مسئلەلەرنی حل ایتوچی برگنە کوچدر. یالغز ملی قادرولاریمزغنا ملی طلبلەریمزنی یاراتا آلاجاقلار. یالغز اونلار تورکستانك ملی دولتینی قوروب یوروتا بیلەجەکلەردر.　　　　جانای

*

پیرلیلەشترونك 1935 نچی ییلغی حالی

ساویت روسیە حکومتینك اوز مستملکەلەرندەگی خلقلارنی آووتوب، آلداتوب تورو اوچون قوللاندیغی واسطەلارنگ بری‌دە، شبهەسز، «أدارەلەرنی پیرلیلەشترو» دیگەن باشلوق آستندا یوروتوب کیلدیکی اویوندر. «آتی بار، اوزی یوق» دیگەن خلق چوپچەگی آچقیچی بولودان باشقا بر معنا افادە ایتمەگەن بو قیزیل روس نەیرنگبازلاری اویونی بوکون بوتونلەی یوزی آچیلمش، رسوا بولمش بر حالدادر.

ساویت تورکمەنستانی حکومتی باشلوغی نادر بای آیتاقوف «بزنك کەمچیلکلەریمز قاتاریغا ایستەر مرکزی، ایستەردە محلی أدارەلەرنی پیرلیلەشترو ایشندەکی قالاقلیغمزنی‌دا ساناش کیرەك. أدارەلەرنی پیرلیلەشترو ایشنە دائر قویوداغی سانلارغا ایگەمز: خلق قومیسارلقلاری أدارەلەرینی پیرلیلەشترو نسبتی سوك وقتلاردا هیچ آرتمادی، تەریسنچە آرقاغا کیتدی. او 15,4%دەن 14,2%گە توشوب قالدی. بو جهتدەن اویات بر وضعیتدەمز» دیدر. («تورکمەنسکایا ایسکرا» 35 .1 .16).

پەتەرس وە گەی‌نگ فرتە صفلارینی تازالاو مناسبتیلە سویلەدیکلەری، یازدیقلارینی آنیقلاب اوقوب کورگەن کشی تورکستاننگ باشقا قسملارندا قاندای رذالت حکم سورمەکدە ایکەنینی‌دە آچیق کورگەن بولور.

قازاغستاننگ ایگ آلدینغی، هەر نەرسەدەن کوب کوتەریلگەن ولایتلەرندەن بریسی «قاراغاندی»در. کوب جهتلەردە قازاغستان مرکزی آلما-آتانی‌دا کیچیب کیتکەن بو ولایتدە 300لەب خدمتچیسی بولغان مؤسسەدە 10گنە کشینگ قازاق بولغانلیغینی «قازاغستانسکایا پراودا» (35 .2 .18) یازیب اوتورسا ینە باشقاچا تفصیلاتغا لزوم قالادیمی؟

ایمدیگەچە ساویت حکومتی وە مطبوعاتینك تایانچیغی بولوب کیلە یاتقان برگنە نقطە بار ایدی. اودا بولسا، یرلی خلقدان یتیشکەن بیلەرمەنلەر یوقلیغی ایدی. مەنە ایمدی بر آزدا شو جهتگە کوز سالیب اوتەیلك. یرلی خلقدان متخصصلار یتیشترو ایشینگ قاندای آلینب باریلا یاتقانینی، آزدر، کوبدر یتیشمەکدە بولغان یرلی بیلەرمەنلەرنگ ساویت حکومتی طرفندان قالای قبول ایتیلیب اورناشتریلماقدا بولغانینی کورەیلك.

بیلەرمەنلەر یتیشترە تورغان تەکنیك مکتبلەرندەکی وضعیتدەن بحث ایتب

کیلگەن گەی بوندای مکتبلەردەکی «ملی تورولوش» ایشینگ «یول بیریلمەسلك بر حالدا» بولغانلیغینی سویلەیدر وە تورلو اختصاص مکتبلەرندە ییرلی خلق بالالارینك اشغال ایتدیگی نسبی اورونی کورسەتەدر. مثلا سمرقنددەکی تأمینات اینستیتوتندە ییرلی خلق بالالاری 39% تشکیل ایتەدرلەر. یوللار مهندسی مکتبندەکی 694 بالانك یالغز 111ی یعنی 16%گنەسی ییرلی. «قیشلاق خوجالیغینی ماکینەلەشترو» اینستیتوتندە ییرلی خلق بالالاری 15%در. بر قانچا شوندای مثاللارنی نقل ایتوچی گەی «دیمەك قیشلاقلارغا یوباریلاتورغان بیلەرمەنلەر قادروسینك 85%ینی آوروپالیلاردان (یعنی روسلاردان) حاضرلایمز. بو هەم ایش بولدیمی؟ بز بو مسئلەدە آچیقدان آچیق اویوروولوشدا قالغانمز» دیدر. («قیزیل اوز.» 17.1.35)

قازاغستانك تورلو هنر مکتبلەرندەن چیققان ییرلی خلق بالالارینك اوز یورتلارنداغی ساویت مؤسسەلەرندە ییر تاپا آلمای ایشیکدەن ایشیککە باریب تیلەنب یوردیکلەرینی، ساویت مؤسسەلەری باشندا توروچی «اینتەرناسیونالیست»(؟) روس قوممونیستلەرینگ بو بیچارەلەرنی یالغز رد ایتب گنە قویا قالماسدان، «بزدە أولوکلەر ییری یوق. شوندای بر اورون بولوب قالسا خبر بیرەرمز» دیگەن کبی ماسقارالق، اویاتسزلقلارغا قادار باردیقلارینی «قازاغستانسکایا پراودا» (21. 2. 35)دا اوقوب تورامز.

انقلابنك باش دورندە هەر طرف تولقونلو کورونگەندە ساویت حکومتی تورلو غیر روس خلقلارنی آلداتو، قیزیقترو اوچون هیچ بر نەرسەنی آیاماغان ایدی. بو «ییرلیلەشترو» دیگەن فکردە او زمانغی آتامالاردندر... فقط بو قاراشنگ آرقاسندا روس ایمپەریالیزمی اوچون بر تهلکە چیقیب قالووینی کورگەن ساویت حکومتی کوب اوزاماسداناق تأویل یوللاری قیدیرا باشلاغان ایدی. غریبی شوکە قارشیلاشدیغی هەر بر قیینلق قارشیسندا ساویت حکومتی حلال آتاسی چارلقنك قالدیردیغی وصیتنامە وە میراثنە مراجعت ایتەدر. بو سفردە چار حکومتی مستملکە سیاستی میراثی اونگ یاردەمینە ایریشدی.

اگردە بز چارلق دوری ماتەریاللارینی آراشترساق، تا 1883نچی ییللاردا تورکستاندا والیلك قیلغان روزەنباخنگ چارغا یازغان بر مخطرەسندە — خلق بیلەن تماسی کوپرەك بولاتورغان أدارەلەردەکی مأمورلەرنگ ییرلی تیلنی بیلیشی کیرەکلگی، بوندای مأمورلار اوچون ییرلی تیلنی بیلیشنی مجبوری قیلماقچی وە ییرلی تیلنی بیلوچیلەرنی ترجیحاً اورناشترماقچی بولغانلیغنی، ییرلی تیلنی بیلوچیلەر تاپیلغان ساین اونلارنی ییرلی تیلنی بیلمەوچیلەر ییرینە کیچیرەجەگینی یازادر. چارلق روسیەسینگ والیسی روزەنباخ بوندای تدبیرنی تورکستاندا روس حاکمیتی منفعتی اوچون قطعی لازم تاپادر.

«ییرلیلەشترو» فکرینی اورتاغا آتیب، ییرلی قوممونیستلەرنگ بو فکرنی ایشکە آشیرو مسئلەسی اوستندەکی اصرارلی طلبلەری قارشیسندا آبدراب قالغان ساویت حکومتی، مەنە شو یوقاریداغی روزەنباخ باباسی میراثنە قایتب «ییرلیلەشترو»نی «أدارەلەرنی ییرلی خلققا یاقلاشترو» دیگەن معنادا دیب تأویل ایتدی. بو تأویلە کورە، أدارەدە اوتوروچی کیم بولسا بولسون اوندان یالغز ییرلی تیلنی بیلو طلب ایتیلەدر. ییرلی خلق بالالارینگ اختصاص مکتبلەرندە وە یوز بلا بیلەن کیرە بیلگەنلەرینكدە ساویت أدارە، مؤسسەلەرندە اورون تاپالمای سوروکلەندیگینگ آنا منبعیدە مەنە شو قیزیل روس ایمپەریالیستلەرینگ «ییرلیلەشترو»مسئلەسینی روسلق منفعتنەکورە تأویل ایتب ییرلی خلققا خیانت ایتکەنلکلەرندەدر.

ایمدی «ییرلی تیلنی بیلو کیرەك» دیگەن شکلنگ قای حالدا بولغانلیغیدا سزنی قیزیقترسا کیرەك. مەنە سزگە بو جهتنی کورسەتە تورغان ایگ موثوق بر شهادت. پەتەرس اوزینگ موسقوا «بولشەویك» مجموعەسینگ شو ییلغی 3نچی نومروسندا چیققان بر مقالەسندە «ملی جمهوریتلەردە ایشلەیتورغان قوممونیستلەرنك بولشەویکلك فعالیتلەری اوچون ایگ مهم نەرسە ییرلی تیلنی بیلیشلەریدر. تازالاش وقتندا آنگلاشیلدی، کە بعضی بر قوممونیستلەر اون ییلدان آرتیق اورتا آسیادا یاشادیقلاری حالدا ییرلی خلق تیلینی بیلمەیدرلەر. اورگەنیشنیدە ایستەمەیدرلەر» دیدر. ایمدی شو

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

پەتەرس فورمولینك روزەنباخ افادەسندەن شکلچەمی، یوقسنا کوزە-
تیلگەن غایە اعتباریلەمی بر فرقی بار؟

نیمە بولسادا «پیرلیلەشترو»، «أدارەنی یرلی خلققا یاناشترو» دیب
یوروتولغان نەیرەگبازلقنك سولۈ کیلیب ایریشدیکی نقطە شودر. لەنین
ملی سیاستینك یرلی خلقلارغا یاردەمندەن بحث ایتب، آلدی-آرقاسینا
قاراماسدان باقیریب یوروچی قیزیل روسیەنك یرلی آگەنتلەری بوگا
نیمە دیرلەر ایکەن؟ تیمور اوغلی

✶

بولانتریلغان بر ایرتەك

«تورکمەنسکایا ایسکرا»نك 35 .3 .29 تاریخلی سانی ایلە
شوندان برکون سوگرا چیققان «شورالار تورکمەنستانی»نك صحیفە-
لەرینی اشغال ایتکەن یازیلاردا، تورکستاندا «ملی شکلدە، سوسیالیزم
مضمونیدا مدنیت» قورماق مقصدیلە باشلانغان ایشکە یاردەم قیلماغی کوزدە
توتولوب یەگی مهم بر اثر یازیلغانلغی وە بو اثرنك عشق آباددەکی
ستالین اسمیلە آتالاتورغان دولت تیاترندا صحنەگە قویولماقدا بولغانلغی
خبر بیریلەدر.

ایسیز، کە اثرنك اصل نسخەسینی کورمەك ایمدیلك میسر بولمای
تورادر. فقط عشق آباد غازیتالارینك مارت سوگندا چیققان نسخەلارندا-
غی اوزون یازیلاردان پەسنك مفهومیلە بر پارچا تانیشماق ممکن بولدی.
کارپوف (Г. И. Карпов)، ناوروتسکایا (Н. В. Навроцкая)
وولژین (Д. В. Волжин) دیگەنلەر تاماندان یازیلغان بو اثرنك موضوعی
خالاچ رایونینك (تورکمەنستاندا) آق دەرە اوباسی (آوولی)نداغی
تورکستانلی دهقانلاردان ایشیتیلگەن بر ایرتەکدەن آلنغان ایمش.

XI—XIV عصرلارداغی تورکستان سرای تورموشینی مارقسیزم-
لەنینیزم باقیمندان تصویر ایتمەك وە کورسەتمەك ایستەگەن بو پەسنك
باش قهرمانی گویا او زمانغی سرای طبقەسی طرفندان خورلانغان بر

صنفە منسوب «یالانغاچ»، «دەلی» صفتلی بر سیما بولوب، اسمی «کەل»-
در. اونگچوندە پەسنی شو اسملە آتاغانلار. «کەل»دەن سوگراغی سیما
ینە اوشال زمانغی سرای جمعیتی طرفندان خورلانغانلغی ادعا ایتلگەن
صنفدان بولوب، فقط صنفی تویغوسی بولماغانلقدان ییللار بویونچا
چوبانچیلق قیلغان یوقسوللاردان چوبان قوربان‌در. اوچنچی قهرمان ایسە
ایسکی پاتریالخال تورموشنك آغیرلقلارینی باشندان کیچیریب، أوز
سیوگیلیسی یولندا بر نیچە قیینلقلارغا اوچراب، نهایت مقصدینا ایریشکەن
کونباتاردر. بو اوچ قهرماندان سولۈ تورکستاننك اوشال دوروندە حکم
سورگەن صنفنك بر قاتار وکیللەری کیلەدرلەر. شولارنك أڭ کوب
کوزگە ایلینە تورغانلارندان بری خاننك اوغلی قارا اوغلان‌در. بو، اوز
سرایندا خاتونلار ساقلاب، بوتون وقتینی شولار یاخود باشقا تورلو
ئەگلەنچە (کیف)لەر ایلە کیچیرە تورغان بر سیمادر. پەسدە تماشاچیلار
دقتنە ایلینتریلگەن سیمالاردان بریدە پاتریالخال جمعیتینك حاکم طبقە-
سی وکیلی اولاراق کورسەتیلگەن ختم بای‌در.

سویلەندیگنە کورە، کارپوف، ناوروتسکایا، وولژینلارنی بو
پەسنی یازوغا اونداگان نەرسە پرولەتار ادبیاتینك بویوك استادی ماقسیم
گورکی‌نك برلەشیك ساویت یازیچیلارینك برنچی قورولتایندا، ساویت
یازیچیلارینا خطاباً قیلغان بر نصیحتی بولغان ایمش. گورکی موسقوادا
توپلانغان قورولتایدا قیلغان نصیحتندا:

«—— سوز صنعتینك باشلانغیچی فولکلورلەردر(*). اوز فولکلور-
لەریگزنی ییغیگ، اوندان أورگەنگ، اونی ایشلەڭ! او بز وە سزگە،
برلەشیگیمزنك بارچا شاعر وە ادیبلەریگە کیگ ماتەریال بیرە آلیر. بز
ایسکی تورموشنی قانچا یاخشی أورگەنە آلساق، طرفمزدان قورولا
یاتقان ایمدیگی تورموشنك اولوغ اهمیتینی شونچا قولای توشونە
بیلیرمز» دیگەن ایکەن.

(*) فولکلور (Folklore) فرانسزچا سوز بولوب، ایرتەك وە اوگا اوخشاش هەر
تورلو خلق ادبیاتی دیمەکدر.

«كه‌ل» پیه‌سی مه‌نه شو تاپشیریقنی به‌جه‌رمه‌ك نیتیله یازیلمشدر. فقط اسمی یوقاریدا ذکر ایتلگه‌ن اوچ موسقوالی یازیچی، تورکستانلیلارغا «ساویت تورموشینک اولوغ اهمیتینی کورسه‌ته بیلمه‌ك اوچون» تورکستانك تیل ادبیاتندان آلنغان بر ایرته‌کنی بولشه‌ویکله‌رگه مخصوص اویانسزلق بیله‌ن تحریف ایتب، اونی اوز ذهنله‌ریگه اویغون بر قالیبغا سالیب، تماشاچیلارغا تورکستانک کیچمشده‌کی تورموشی حقندا ایگره‌نچ بر قناعت بیریشکه اورونغان وه پیه‌سده‌کی سیمالارنی اوز تلقینلاریغا موافق جانلاندیرغانلار. پیه‌سنک بو قورولوشنداغی بوحکمتنی بعضی بر تورکستانلیلار ساویت شرائطینک مساعده ایتدیگی درجه‌ده آچیب کورسه‌تیب کیتیشکه تریشدیلار.

موسقوالی یازیچیلارنك بو یاراماس حرکتله‌رنده‌ن متأثر بولغانلغینی تخمین ایتدیگمز تورکستان صنعتکارلارندان عشق آباد صحنه‌سنده کورسه‌تدیکی مهارتیله نام چیقارغان آمان قول محمد اوغلی «كه‌ل» پیه‌سی حقندا عمومی قناعتینی بیان ایته‌رکه‌ن «خلقنک تیل ادبیاتی بولغان ایرته‌کده‌ن فائده‌له‌نیرکه‌ن اونک ایله نه تورلو ایشله‌مه‌لی، اوگا نه تورلو یاقینلاشمالی، بونی بیلمه‌دیك» دیب، پیه‌س حقیدا عمومی ناراضیلغینی بیلدیریب اوته‌در.

تورکمه‌نستان ساویت یازیچیلاری اتفاقی باشلغی چاری اوغلی بولسا، کوب احتیاطلی یازیلغان جمله‌له‌ریله اثرده‌کی «ملانک اوغلانبازلغینی حقیقته لایق بولماغانینی» سویله‌ب، بو قسمنک پیه‌سده‌ن بوتونله‌ی چیقاریلیب تاشلانماغینی طلب ایته‌در.

روحی نامل‌ی باشقا بر تورکستانلی منقد «كه‌ل» پیه‌سی حقندا برنیچه سوز» باشلقلی اوزون بر مقاله‌سنده («شورالار تورکمه‌نستانی» 30.3.35) اثرنک تورلو سیمالاری اوستنده اوز فکرینی سویله‌رکه‌ن ختم‌بای‌حقیدا:

«— اونک اوز خاتونینی ایلتب (اوغلینک سوزی بیله‌ن) شول دورنك قول بازارندا ساتیشی هیچ اوگا کیلیشمه‌یدر. شول دورده اسلام دینی وه اونک یولباشچیلارینک هه‌ر بر سوزینی «قانون» حساب ایته

تورغان بر آدام اوز خاتونینی عار-ناموسینا کوره أولدوره‌در، لاکن بازارغا ایلتب ساتمازدی» دیمه‌کله روس یازیچیلارینک پیه‌سده‌کی سیمالارینی اوز «مارقسیزم-له‌نینیزم» تلقینلاری ایله قاندای جانلاندیرغانلقلارینی ساویت شرائطنه اویغون بر طرزده ایسله‌تیب، اولارنک ساخته فکرله‌رینی بو وسیله ایله اوزله‌ریگه کورسه‌تیب اوته‌در.

تورکستانلی قوممونیستله‌رنی‌ده اعتراضغا مجبور ایتکه‌ن «كه‌ل»نك قاندای ذهنیت آستندا یازیلغانلغی یوقاریدا کتیریلگه‌ن یازیلارنک مفهومنده‌ن‌ده کیره‌گینچه آکلاشیلسا کیره‌ك. شونک کبی بولشه‌ویك ره‌ژیمینک تورکستاندا یاراتدیغی ایمدیگی تورموشنک آغیرلقلارینی، رذالتله‌رینی خلق کوزنده بر پارچا یه‌کیلله‌تمه‌ك اوچون تورکستانک کیچمیشینی ممکن قادار بولانیق کورسه‌تمه‌ك تمایلی ایله یازیلغان وه «شکلچه ملی، مفهومچه سوسیالیست» آتالاتورغان اثرله‌رگه خلقمزنک قاندای قاراب کیلگه‌نلگی معلوممزدر. بونگله برابر بولشه‌ویکله‌ر اصل منبعینی موسقوادان آلدیقلاری حرامزاده ذهنیت ایله تورکستانک پارلاق تاریخینی بولانترماق یولنداغی ایشله‌رنده دوام ایته‌جه‌کله‌ر. چونکه بو چیرکین حرکت روس منورله‌رینک، ایسته‌ر مملکت ایچنده، ایسته‌ر مملکت تیشندا بولسون، کوپیسینی اوزینه اسیر ایتمشدر.

«كه‌ل»نی یازوچی کارپوف، ناوروتسکایا، وولژین لارنک تورکستان وه اونک خلقینا قاراشی ایله پاریسده چیقاتورغان «پوسله‌دنیه نووستی» بیتله‌رنده تورکستان حقیدا بولماغور نه‌رسه‌له‌رنی خاطره قیلیب باسیب تارقاتغان پره‌نس باریاتینسکی‌نک بزنک یورتمز وه خلقمزغا قاراشی آراسندا ذره قادار آیرما یوقدر وه بولادا آلماس. چونکه بولارنک باریسی‌دا عینی قایناقدان بولانغان هه‌م‌ده موسقوا سوینی ایچیب بولانغان انسان بالالاری. شو فرصتده شونی هه‌م ایسله‌مه‌ك کیره‌ك، که روسیه‌نی تیکشیروچی بعضی آوروپالی بیلگیچله‌ر روسلق اوچون الهام قایناغی بولغان «موسقوا»نک، ایسکی بر فینچه سوز بولوب، «بولانیق سو» معناسینا کیله تورغانینی سویله‌رله‌ر.

یاش تورکستانلی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەرلەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تورکستاندا ملی ادبیات وه ادیبلر فاجعه‌سی

ساویت حکومتی اوز قولی آستنداغی بوتون خلقلارنگ حیاتینی اوز سیاستنه باغلی، یالغز اوگا خدمت ایته‌جه‌ك بر شکلده تورماق، اونگ تیشندا بر نه‌رسه‌ده قالدیرماسلق کوروشی ایله ایشکه باشلادی. ساویت انقلابی ملیتسز بولوب باشلانغاندان هه‌ر نه‌رسه، او جمله‌ده‌ن ادبیات وه صنعت‌ده ملیتسزلك رنگینی آلیشغا مجبور ایدی. ادبیاتداغی ملی روح، ملتچیلك، ایده‌آلیستلك، معنویات وه صنعت توشونچه‌له‌ری بوتونله‌ی بتیریلیب، اونی ماته‌ریالیستلك باقیمندان قوروب، صرف ساویت سیاستنه، اونگ پروپاغانداسیناغنا خدمت ایته‌جه‌ك بر شکلده اورتاغا چیقاریلیشی اویلاندی. ادبیات، صنعت موضوعینی ساویت سیاستی عنصرلاریندان آلاجاق، تحلیل وه ترکیبله‌رینی‌ده ساویت حکومتی سیاستنه اویغون، اوگا یارایاجاق بر شکلده قوراجاقدی.

ادبی تنقیدله‌رده تنقید ایتیلگه‌ن اثرنگ «ایشچی صنعتی» اثری بولوب بولماغانلیغی، موضوعینگ «انقلاب صنعتینه» اویوب اویماغانلیغی، انقلاب باقیمندان فائده‌لیمی، ضررلیمی بولغانلیغی‌غنا تیکشیریلدی. شو مقصدلارغا اویغون تاپیلغان بر اثر صنعت باقیمندان نیمه بولسادا بویوك قیمت قازاندی... بو کوروشله بر درجه‌گه قادار بولسادا اویوشماغان فکرله‌ر تاشیغان ایگ بویوك صنعت اثری‌ده قیمتسز سانالیب رد ایتیلدی. خلاصه صنعت أولچوسی دیگه‌ن نه‌رسه بوتونله‌ی اورتادان کوته‌ریلدی. صنعتکاردا اوز توشونوشی، تویغوسی، تصوری ایله قولنداغی موضوع وه ماته‌ریاللارینی ایشله‌ب چیقاریش وه بو ایشنده یاراتیچیلق به‌جه‌ریگینی ایشله‌تیش یرنده مه‌نه شو یوقاریداغی ساویت حکومتی سیاستی طلبله‌رینی کوزه‌تیش مجبوریتنده قالدی. صنعتکارلیغی ایله بو وضعیتنی اویوشترا آلماغانلار یازودان توختادیلار. یازغانلاردا بر نه‌رسه یاراتا آلمادیلار. ساویت ادبیاتی اثرله‌رینی کیمسه اوقومادی. اوندان قاچدیقچا قاچدی. ایسکی ملی دور وه بورژوآ مملکتله‌ر قلاسیکه‌رله‌ری اثرله‌ری قیدیریلدی.

بو احوال روحیه حتی قوممونیست ایشچی وه مأمورلار دائره‌سینی‌ده قاپلاب آلدی. بو حالنگ سببینی قیدیردیلار. سورولغان یرله‌رده‌ن «ساویت یازیچیلاری اثرله‌ری أولو توغادر. ایسکیله‌رده حالادا جان وه قان بار. مغازه‌له‌رده‌ن، قوئوپه‌راتیفله‌رده‌ن، فابریقا، قولخوزلاردان بحث ایتو یرنده اونلارنگ ایچنده‌کی انسانلارنگ روحلاریندان بحث ایتسه‌گز، اونلارنی تحلیل ایتسه‌گز، تیپله‌ر (سیمالار) یاراتساگز بولمایدیمی؟ نیچین موضوعگزنی کونده‌لك غازیتالاردا اوقولماقدا بولغان حادثه‌له‌رده‌ن، قولخوز، ساوخوزلاردان‌غنا سایلایسز؟» دیدیله‌ر.

تورلو فابریقا، أداره‌له‌رده یوقلامالار یوروتدیلار. ساویت محرر-له‌رینه قارشی بولغان نفرت بوتون چوقورلیغی ایله میدانغا چیقدی. بر قانچا اوقوچیسی کوب ایشچی کتبخانه‌له‌رنده تیکشیرمه‌له‌ر اوتکه‌زدیله‌ر. بوتونسنده ساویت ادبیاتی اثرله‌رینه قول تاقیزیلماغانی حالدا ایسکی اثر-له‌رنگ تولدان قولغا کوچوب یورگانی حتی بعضلارینگ بر نیچه نسخه تدارکی کیره‌ك بولغانلیغی آگلاشیلدی.

آرالقدا ساویت حکومتی سیاستی‌ده تیگیشدی. اونگ بین‌الملل رنگی اوچوب، یرینی روس ملتچیلگی آلا باشلادی. آرتیق مستملکه‌له‌ر اوچون «اوقتوبر تیلی»، «اوقتوبر تیلینگ قلاسیك ادبیاتی»، «پرولەتار ادبیاتی» دیگه‌ن آتامالار توغدی. روس ملتچی ادبیاتی یه‌گیده‌ن میدان آلدی. او یه‌گیده‌ن نشر ایتیلدی. مستملکه خلقلاری تیلله‌رینه ترجمه ایتیله باشلادی. آرتیق اونلارنگ عکس‌الانقلابچی قاراشلاری، روحلاریدا «مقدس» بولوب قالدی. ایمدی اونلارنگ مستملکه خلقلارینا فائده‌سنده‌ن‌گنه بحث ایتو ممکن. بو صورتله روس یازیچیسی اوچون‌ده غیر طبیعیلك دیوارینگ بر طرفی قولاب، روس اوقوچیسینگ صنعت، ادبیات قیدیرماق بوشلوغی‌دا بر درجه‌گه قادار تولدورولغان بولدی. یه‌گی روس یازیچیلاری یاراتیچیلغنداغی بوشلوق، پوچلك، سویوقلقنگ سببله‌ری قیدیریلدی. نهایت ماقسیم غورکی روس شاعر وه محررله‌رینه قاراتیب، اوز تیکشیروگز سایه‌سنده حاضرلانغان ماته‌ریاللارنی اوز کور-

دیگگزچه، اوز وجدانیگزنگ حکمنچه تصویر ایتب یازیگ دیگه‌ن مضموندا مراجعت بیله‌ن اورتاغا چیقدی.

بس ساویت روسیه مستملکه‌له‌رنده ایش قالایچا قویولغان ایدی؟ قالای دوام ایته‌در؟ بز بو یرده طبیعی یالغز تورکستان حقندا بحث ایته‌جه‌کمز.

تورکستاندا ملی مفهومده، موده‌رن (عصری) ادبیاتنگ قورولا باشلاوی اوزی او قادار ایسکی بر نه‌رسه ایمه‌س. تورکستان شاعر، یازیچیلاری ایچنده برنچی دفعه معاصر ملی یازی یازیب، بو فکرنی توغدورغان کشی، کیچمشده‌ده باشقا بر مناسبتله بحث ایتب اوتدیگمز، قارت آبای بولسا کیره‌ك. تورکستان ملی ادبیاتینی قیدیروچیلار ایچنده عجبا شو، پوشکین، له‌رمونتوف کبی مشهور روس ملتچی شاعرلارینی ترجمه وه تقلید ایتب یازا باشلاغان قارت آبای‌دان داها اولگیسینی کورسه‌ته آلوچی تاپیلارمی ایکه‌ن؟ آبای‌نگ اوتکه‌ن عصر سوگلارندا یازدیغی عصری شکل وه ملی مفهومده‌کی شعرله‌ری‌ده کیگ تورکستان محیطینك هه‌ر طرفینا او قادار تیز یاییلمادی. او بو عصرنگ باشلارنداغنا هه‌ر تاماندا کورونوب، 1908/10 لاردان سوڭغنا هه‌ر طرفدا آگلاشیلا باشلادی.

آبای‌نی تعقیب ایتکه‌ن دورده بر قانچا یاش فکرلی یازیچیلار کوروله باشلایدر. 1904/5ده‌کی روس-یاپون سوغوشندان سوڭ، بو سوغوش نتیجه‌سینگ بزنگ خلقدا قالدیردیغی چوقور سه‌وینچلی تأثیرنگ ترجمانی بولغان «اویان قازاق» ناملی اثری ایله شهرت قازانغان میریعقوب دولات، کریلوف حکایه‌له‌رینی قازاقچاغا آغدارغان وه او حکایه‌له‌رگه تورکستان قازاقلاری حیاتنه اویغون بر شکل بیرگه‌ن، قازاق شیوه‌سینگ غرامه‌رینی یاراتوکبی قیمتلی خدمتله‌ریله علمی ده‌گه‌رلکله‌ری کورولگه‌ن، احمد بایتورسون‌کبی یازیچیلار تورکستان دالالارنداغی حیاتدان آلنغان معاصر ملی ادبیاتنی یاراتارکه‌ن، تورکستان

شهرله‌رنده بر قانچا یه‌گیلکله‌رنگ آتاسی سانالغان مفتی محمود خواجه بیهبودی افندی تورکستان ملی صحنه‌سینگ‌ده آتاسی بولوب میدانغا چیققان ایدی. بو یرده تفصیلاتنا کیریشمه‌ك ایسته‌مه‌دیگمز، بزنی 1917 نچی ییل انقلابنا اولاشترغان دورنك خلاصه‌سی مه‌نه شوندان عبارت. شونی‌ده ئه‌یتش کیره‌ك، که نسبتاً قیسقا بولووینا رغماً بو دور کوب گنه کیگ وه چوقور کوك آتا بیلگه‌ن ایدی. بو دورنگ حاضرلاب کیلدیگی

احمد بایتورسون

یاش قابلیت‌ده انقلاب ییللارینا اولاشیب کیتدی. کوب اوزاماسدان هه‌ر طرفدا، هه‌ر جهتده‌ن اوزینی‌ده کورسه‌تدی. سلطان محمود، عوض اوغلی مختار، ماغجان جمعه بای، عبدالرؤف فطرت، چولپان (عبدالحمید سلیمان)، جولقونبای (عبدالله قادری)، ایلبیك (میر مشرق یونس) وه باشقالار شو یاش بوغونگ بره‌ر ممثلی ایدی.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

انقلاب باشلانغیچندا کوب گنه قیمتلی ملی اثرلەر یاراندی. بو اثر-لەرنگ قیمتی یالغز ملی مفکوره باقیمندان بولماسدان کوبرەك صنعت وه علم باقیمندان ایدی. تورکستان تاریخی، خلقیاتی، خلقینگ اجتماعی، حرثی حیاتی، أولکەنگ طبیعتی یاقیملی، اوستا بر تیل ایله تصویر ایتیلمه کده، تاریخی، اجتماعی حیاتمزنگ کولکەلی طرفلاری آچیق وه آجی بر تیل ایله کورسەتیلمه کده، کیچمشده کی پارلاق دورلەر خاطرلاتدیریلیب، کیلەجه کنگ توغرو یولی کورسەتیلمه کده ایدی. احمد بایتورسون، میریعقوب دولات، ماغجان تورکستان دالالارندا، فطرت، چولپان وه باشقالاردا شهرلەرده عصری تورکستان تورك ادبی تیلی نیگیزینی حاضرلاماقدا ایدیلەر. اورتاغا چیققان اثرلەرده یاشین سرعتی بیلەن یاییلیب، تأثیرینی کورسەتمه کده ایدی.

زمان یورودی. انقلاب آتشی کیگەیدی، کوچەیدی. انقلابغا باغلانغان امیدلەرده توکەنب، قولتوقداغی تاربوزلار سوغا توشدی. ساویت روسیه حاکمیتی تأسس ایتدی. او هیچ بر ساحەده اوز سیاستنه آلت بولمایتورغان بر نەرسەده قالدیرماق ایستەمەدی. تورکستاندا هەر کیم وه هەر نەرسه یالغز ساویت روسیه منفعتینه خدمت ایتمەلی ایدی. شاعر وه ادیبلەرده یالغز اونگ سیاسی مقصدلارینا اویغون، اونگ پروپاغانداسینا یارارلق موضوعلارنیغنا آلیب، اونگ ایستەدیکی بر شکلده تحلیل وه ترکیب ایتمەلی ایدیلەر.

بوکونگەچه «اویان قازاق»، «تورکستان»، «تورکستان خانلاری»، «تیمور ساغاناسی»، «اوغوز خان»، «هند انقلابچیلاری»، «چین سیویش»، «یارقین آی»، «فرغانه گوزەلی»، «اوتکەن کونلەر» وه باشقالار کبی اثرلەرنی اورتاغا قویغان شاعر، ادیبلەر ایمدی بوتونلەی حقیقتنگ تەرسینی ادعا ایتب اورتاغا چیقمالی ایدیلەر. اونلار تورکستان خلقینا ساویت روسیەنگ «خلاصکارلغندان»، کیچه کی آتا آناسی، آغا-انیسینی أولدورگەن روس سالداتینی، یرینی، ملکینی،

بونگله حیات منبعینی تارتیب آلیب اوتورغان روس موژیکینی «بر تو-غوشقان قارداش»، «حریت کتیرگەن خلاصکار» دیب کورسەتمەلی ایدیلەر... تورکستانلی شاعر، ادیب اوز خلقینا، چینگغز، تیموردان توتمش آبلای، کەنه ساری خانغا قادار بوتون تورکستان تاریخی قهرمانلارینی تورکستان خلقینگ دوشمانلاری، اوگا ضررگنه کتیرگەن عنصر قیلیب کورسەتیشکه مجبور توتولدی. بو روحنی تاشیماغان بوکونگەچه یاراتغان اثرلەرده اورتادان کوتەریلدی. مەنه سزگه ساویت ذورنده تورکستانلی ادیب، صنعتکارلارنگ کیچیردیکلەرندەن بر نیچه نمونه.

بر ساویت محرری «قازاق پرولەتاری روس پرولەتارینگ یاردەمی بیلەن ادبیات قلمینی بورژوآزچیلق وه ملتچیلك جارچیلاری (احمد بایتورسون، (میر یعقوب) دولات، آیماووت اوغلی (یوسف بیك)، (ماغجان) جمعه بای وه باشقالار قولندان تارتیب آلدی.» («قیزیل اوز-بیکستان» 34 .3 .17) دیدر. ایکنچی بریسی:

«فرقەمز تامانیدان یوروتولغان توغرو ملی سیاستکه تیش-تیرناغی بیلەن قارشیلق قیلغان محلی بورژوآ ملتچیلگی بر وقتلار پرولەتار دیکتاتورلیغنا، سوسیالیزم قورولوشینا دوشمان بولغان اوز اثرلەرینی شوراتیاتروسیغا آلیب کیرگەن ایدی. براق اوشال «تیمور ساغاناسی»، «تورکستان خانلاری»، «هند انقلابچیلاری»، «چین سیوش»، «یارقین آی»، «وطن» کبی اثرلەرگه قارشی حمزەنگ «بای ایله خدمتچی» دیگەن اثری ساویت ادبیاتینگ تونغوچ بالاسی بولوب چیقدی.» («قیزیل اوز-بیکستان» 34 .3 .4) دیدر.

«چولپاننگ اوز ادبی ایجادی بیلەن باشدان آخریغاچا شورالار حاکمیتینه قارشی، بورژوآ مفکورەسینگ تلقینچیسی وه بورژوآ دەمو-قرات حکومتینی تیکلەش امیدی بیلەن کویلەگەن بورژوآ ملتچی شاعر ایکەنلگی هەر کیمگه معلوم.

اوزبیکستان قوممونیست فرقەسی مرکز قومیتەسی رهبرلگیده گی

تشکیلات قومیته‌سینك مه‌نه بوندایلار بیله‌ن کوره‌شو، مه‌نه بوندایلارغا صنفی اویانیقلق بیله‌ن مناسبتده بولوش، شورا پوزیسیونندا توروچی ادبی کوچله‌رنی اویوشتریش وه اولارنی اوز رهبرلگی آستیغا توپلای آلیش نتیجه‌سنده شو یاقین ایکی ییل ایچنده که‌تته غلبه‌له‌ر قولغا کیردی (؟)...» («قیزیل اوزبیکستان» 34 .2 .26).

«پروفه‌سور فطرت تامانیدان نه اونگ اوتموشینی تنقید قیلاتورغان وه عموماً پان‌تورکیزم وه ملتچیلککه قارشی یازیلغان بره‌ر سطر هه‌م میدانغا چیققان ایمه‌س.» («قیزیل اوزبیکستان» 34 .9 .30) دیئیله‌در.

دیمه‌ك شورلو فطرت‌نگ توبه مکتوبله‌ری، ییللاردان‌به‌ری قیلیب کیلدیگی صداقتلی خدمتله‌ری‌ده ساویت‌روسیه ایمپه‌ریالیزمینی قانیقتیرماغان.

ساویت حکومتی ساویت ادبیاتی یاراتو، ساویت یازیچیلاری قادرو-سی حاضرلاو فکرنده دوام ایته‌در... ایسکی یازیچیلاردان انصافینی یوقاتماغانلار قلم، قارانی یغیشتریب قویونی ترجیح ایتدیله‌ر. او سیاستکه اویماق ایسته‌گه‌نله‌رده موفق بولو بر طرفدا تورسون، اولده‌ن طبیعی یولدا یوروب قازاندیقلاری اعتبارنك‌دا مهم بر قسمینی یوقاتیب قویدیلار.. طبیعی بونگ خارجنده ساویت مکتبنده یتیشمه‌کده بولغان یاشلار ایچنده‌ده یازیچی-شاعر طبیعتلی، قابلیتلی کشیله‌ر آز ایمه‌س ایدی. بوندای یاشلار-دان که‌تته‌گنه بر لیسته‌ده یاراندی. فقط یازیچیلق، صنعت وه صنعتکارلق طلبله‌رنده‌ن بوتونله‌ی بیخبر، حقیقتنی کوروب آگلایا بیلمه‌ك، وه یا تیکشیریب اواگا ایریشه آلماق امکاندان محروم، بوتون سرمایه‌سی ساویت مکتبله‌رنده تیگله‌دیکی پروپاغاندا درسله‌رنده‌ن آلدیقلاریندان‌عبارت یاش ییکیتله‌ر ساویت یازیچیسی رولینا توتوندیلار. بونگ اوستنه ایسته‌ر یازاجاغی موضوع، ایسته‌رده ایشله‌ب چیقاراجاغی ماته‌ریال ساویت پرو-پاغاندا مرکزله‌رنده‌ن حاضرلانیب بیریلمه‌ك‌کبی صنعت باقیمندان توشو-نولوب بولمایتورغان غیر طبیعیلکله‌رده کیله‌در. ییللار کیچدی. ساویت حکومتی‌ده اوزینگ مستملکه‌له‌رده «ساویت ادبیاتی» یاراتو دیگه‌ن یولندا دوام ایتدی. فقط تورکستاندا «ساویت ادبیاتی» دیگه‌ن نه‌رسه یاراتیلا

آلمادی. یالغز یاراتیلا آلمای‌غنا قالماسدان بو مفهوم بر کولگو وه ماسقارا موضوعی بولوب قالدی. خلق بیزدی. «ساویت ادبیاتی» دیب یاراتیلغان «اثر»له‌رگه قیمت‌ده بیرمه‌دی؛ اونی قولیغا آلمادی. تیاترولار بوش قالدی. آنجاق او دائمی صورتده بوندای بر بوشلق ایچنده قالا آلماس ایدی. او اوزینگ صنعت وه ادبیاتغا بولغان تشنه‌لگینی سیزدیر-دی. آرتیق ساویت حکومتی باشلوقلاری‌دا بو زورلاو یولندا دوام ایتمه‌ك ممکن بولماغانلیغینی، هیچ بولماغاندا تیکشیریب، اورگه‌نب آغیرلقدان چیقو یوللارینی تاپیش لزومینی سیزدیله‌ر. چونکه خلقنگ حسیاتینی کورتله‌شترو دیگه‌ن یولداغی فعالیتله‌ری حدینی کیچیب کیتکه‌ن، خلق حسیاتی‌دا بو تضییقلار آستندا کورتله‌شو ییرنده کیسکینله‌شه باشلاغان‌ایدی. خلقدان قاندای ادبیات ایسته‌گه‌نینی سورادیلار. اودا اوزینگ تشنه‌لکله ساغندیغی صنعت، اثر، تیپله‌رینی ساناب بیردی. یالغز خلق ایمه‌س، ساویت صحنه‌سی صنعتکارلاری‌دا ساویت ادبیاتی اثرله‌رینی اویناودان باش تارت-دیلار. تاشکند تیاتروسی صنعتکارلاری پاختا استقلالی حقنداغی بر اثرنی اویناماق ایستمه‌گه‌نله‌ر. «بزگه پاختا کیره‌ك ایمه‌س، قلاسیك اثرله‌ر بیرینگ» دیگه‌نله‌ر. هه‌ر زمان قلاسیك اثرله‌ر طلب ایتکه‌ن مرغلان صحنه‌سی صنعتکارلاری‌دا نیچین هه‌ر وقت قلاسیك اثرله‌ر قویماق ایسته‌یسز؟ دیگه‌ن سورغوغا — «چونکه اوگا کوب آده‌م کیله‌در. بو صورتله کیلیرده آرتیق بولادر»، دیب جواب بیره‌درله‌ر.

ایش بو درجه‌گه کیلگه‌نده‌ن سوڭغنا ساویت حکومتی دائره‌له‌رنده «ساویت ادبیاتی» حرکتینگ موفقیتسزلگی، اطراف أولکه‌له‌رده ساویت ادبیاتی سویه‌سینی کوته‌ریش کیره‌کللگی کبی مسئله‌له‌ر قویولدی. فقط بو موفقیتسزلکنك اصل عاملی نه‌در؟ بو حقدا هیچ بحث‌ده آچیلمادی. بو جهت آچیلیب، بو مانعلار اورتاغا قویولوب بر طرف ایتیلمه‌دیکچه بو قیدیرولاردا سوزگنه بولوب قالاجاقدر. فقط بو توب عاملنی آچیق قیلیب چیقاریب قویو ساویت حکومتینك ایشینه کیلمه‌یدر. چونکه او

ساويت حكومتى مستملكه سياستينك تملنده اورناشغاندر. بو جهتنى قوزغاماق مستملكه‌له‌رده‌كى ساويت روسيه كولتور سياستينگ تملينى سارسيماق ديمه‌ك بولادر.

(سوگى كيله‌جه‌ك ساندا) طاهر

*

مارشال يوسه‌ف پيلسودسكى

5. XII. 1867 — 12. V. 1935

اوتكه‌ن ماى آيينگ 12نچى كونى وارشاوادا له (پوله‌ك) خلقينك يولباشچيسى مارشال يوسه‌ف پيلسودسكى وفات ايتدى. اونگ أولومى ايله دوريمزنگ ايگ بويوك سيما وه دولت ايرله‌رنده‌ن برى يوقالغان بولدى. بز اوقوچيلاريمزنى پيلسودسكى‌نگ شخصى وه فعاليتى بيله‌ن تانيشترماقچى بولامز. چونكه پيلسودسكى اوز خلقينگ قورتولوشى اوچون كوره‌ش يوروتوچى مجاهدله‌رنگ ايگ پارلاق بر اورنه‌گى بولوويله برابر او بوتون دنيا يوزنده، روس ايمپه‌رياليزمى بويونتوروغى آستندان قورتولماق اوچون كوره‌شمه‌كده بولغان خلقلارنگ كوره‌شله‌رينه بولغان چوقور سيمپاتيسينى ياشيرماغان برگنه دولت كشيسى ايدى.

پيلسودسكى ساويت روسيه ايله معاهده ياساركه‌ن ساويت روسيه حدودى ايچنده قالغان ييرله‌ر اوستنده حكومت وه تشكيلات حالندا دعوا يوروتوچى كوچله‌رنى اوز توپراغنا قويماسلق ماده‌سينى معاهده‌گه كيريتونى آچيق رد ايتكه‌ن بر دولت ايرى ايدى.

پيلسودسكى ساويت روسيه بيله‌ن ياسالغان معاهده‌گه بونداى ماده‌له‌رنى قويونى رد ايتكه‌نده طبيعى لهستاننى ساويت روسيه‌نى بولوشوفكرى اوياسينا آيلانتيرماقچى ايمه‌س ايدى. ايگ قيزغين پاتريوت، بوتون عمرينى اوز خلقينگ قورتولوشى اوچون صرف ايتكه‌ن، حياتى اوزونى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

اوز خلقينى ايزوچى يات كوچله‌رگه قارشى كوره‌شكه‌ن پيلسودسكى بونگله روس بويونتوروغى آستندا ايزيلگه‌ن باشقا خلقلارنگدا فجاعتلارينى ايچنده‌ن سيزيب، يوره‌گى ايله آڭلايتورغان وه اولارنگدا له خلقى كبى يات ظلمنده‌ن قورتولووينى تيله‌شده قاتناشماى قالالمايتورغان بر كشى ايدى.

اگرده پيلسودسكى‌نگ ساويت روسيه ايله معاهده‌نى، غرب قوشنوسى آلمانيا ايله مناسباتى اولدوتچا كه‌ركين بولغان بر زماندا ياساغانليغينى، بونگله موسقوا ايله يوروتولغان مذاكره‌له‌رنگ اوزولوب قالووى لهستان اوچون بويوك آغيرلقلار كيترو احتمالندا بولغانينى نظردا توتساڭز، لهستان يولباشچيسى مارشالنگ قهرمانچا حركتينى، اونگ قيزيل روسيه قوللوغندا قالغان، ايزيلگه‌ن خلقلار مسئله‌سنه مناسباتينى تقدير ايتمه‌ى كيچو ممكن بولماغانليغينى‌دا آڭلايسز.

بوكونكى هه‌ر طرفمزنى قاپلاب آلغان فرقسزلق، كوپينچه بزنگ ملى قورتولوش حركتمزگه قارشى دوشمانچيلق، بار-يوغى ملى قورتولوش مفكوره‌سينگ تاوشينى اوچورماسلقدان عبارت بولغان حركتمزگه مانعلق شكلينى آليب قالا ياتقان بر شرائط ايچنده مارشال پيلسودسكى‌نك شخصى وضعيتى وه سياستى بزنك يوره‌گيمزده اونگ وه له خلقينگ ايگ صميمى وه چوقور دوستليغى تأثيرينى قالديرادر.

1869ده چارلق روسيه‌سى ظلمنه قارشى كوته‌ريلگه‌ن له عصيانينك ايگ مهم خادمله‌رنده‌ن بريسينگ اوغلى بولغان يوسه‌ف پيلسودسكى ياش بالا كونله‌رنده‌ناق روسيه‌غا قارشى كوره‌ش آقينلارينا قاتناشا باشلايدر. 18 ياشلى يگيت پيلسودسكى له ياشلارينگ روسيه حكومتنه قارشى اويوشمالارينا قاتناشقانلق بيله‌ن عيبله‌نب خاركوف دارالفنوندان قوولادر. 1887نچى يلى (20 ياشندا) چار 3نچى آله‌كساندرغا قيلنغان سوء قصدده اشتراك ايتكه‌نلك بيله‌ن عيبله‌نيب 5 يلغا شرقى سيبرياغا سورگونگه يوبارديلار.

1892نچى يلى سيبريادان قايتقاندان سوڭ پيلسودسكى ياش له سوسيا-

ليست فرقەسينك باشچيسى بولوب اورتاغا چيقادر وە «ايشچى»(„Robotnik") غازيتاسينى قورادر. بو غازيتانك مقالەلەرينى يازوچيسى‌دا، مرتبى‌دە حتى تارقاتوچيسى‌دا اوزى ايدى. پيلسودسكى «سوسياليست لهستانى» قورو اوچون سوسياليست ايمەس ايدى. او يالغز سوسياليستلك ايدەآلى واسطەسيلەگنە لە ايشچى وە زحمتكشلەرينى اوز اطرافنا توپلى آلاجاغينى توشونەر ايدى.

پيلسودسكى‌نك حياتى غايەسى روسيە، آلمانيا وە آوستريا‌مجارستان كبى اوچ بويوك آوروپا دولتى آراسندا بولونگەن لە يورتينى قورتاريش بولغان. اونك كوزندە ايلك تهلكەلى دوشمان روسيە ايدى. اونگچون‌دە پيلسودسكى بوتون كوچينى روسيەغا قارشى كورەشكە قويدى. نهايت 1900نچى يىلى چار پوليسى پيلسودسكى‌نى توتوب وارشاواداغى 1863نچى يىلغى عصيان قهرمانلارندان كوپينى چوروتقان مشهور زندانغا قاماب قويدى. پيلسودسكى اوزينى جيننيلككە سالادر. معاينە اوچون پەتەرسبورغ حربى خستەخانەسنە كيتريلەدر. بو خستەخانەدە خدمت ايتوچى دوستى لە دوقتورى ولاديسلاو مازوركەويچ (Mazurkiewicz) ايلە برلكدە، 1901نچى يىلى 13نچى مايدا بو يىردەن قاچوب كيتەدر. لهستان‌نك آوستريا حصەسنە توشكەن قسمنداغى سابق لە قراللارى پايتختى قراقاو شهرينە كيليب چيقادر.

پيلسودسكى روسيەغا قارشى آچيق كورەشكە قويولادر. روس‌ياپون سوغوشى باشلانو بيلەن پيلسودسكى توكيوغا باريب ياپونلاردان روسيەغا قارشى كورەش اوچون ياردەم سورايدر. او يىردەن بر نەرسە چيقارا آلماى آوروپاغا قايتب، يوسەف پيلسودسكى 1908نچى يىلندان باشلاب لە سوغوش قادرولارى حاضرلاشغا كيريشەدر. 1914نچى يىلى دنيا سوغوشى باشلانغاندا پيلسودسكى «لەگيونەرلەرى» (كوگوللوعسكرلەرى) بيلەن روسيەغا قارشى سوغوشقا قاتناشادر. طبيعى اوگا بو حركتندە آلمانيا وە آوستريا ياردەم كورسەتەدرلەر. پيلسودسكى ايسە اوز قوللارى آستندادا لە توپراغى بولغان بو دولتلەر ايلەدە ابدى (دائمى) باغلانماق ايستەمەيدر.

او اوز متفقلەرى آوستريا وە آلمانيا ايمپەراتورلارينا صداقت آندى ايچودەن باش تارتادر وە اوز «لەگيونەرلەر»ينە بونداى آند ايچمەسلكنى امر ايتەدر. بونك نتيجەسندە 1917نچى يىلى 20نچى ايولدە آلمانيا قوماندانليغى پيلسودسكى‌نى ماغدەبورغ حبسخانەسنە قاماب قويادر. لهستان ملى قورتولوشى كورەشچيلەرندەن كوب كشيلەردە اونگلە برابر حبس

مارشال يوسەف پيلسودسكى

ايتيلديلەر. پيلسودسكى بو قاماقدان دنيا سوغوشندا آلمانيا مغلوب بولوب، او يىردە انقلاب چيققاندان سوڭغنا قورتولا بيلدى.

1918نچى يىلى 11 نويابرندا پيلسودسكى يەڭى توزولگەن لهستان دولتى اوردوسينك باش قوماندانى تعيين ايتيلەدر. 1919نچى يىلى فيبرا-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

لندا لهستان پارلامانی پیلسودسکی‌نی یه‌گی توغولغان دولتنگ باشلوغی وه برنچی مارشالی ایتب بیلگیله‌یدر.

1920نچی یبلی لهستان ایله ساویت روسیه آراسندا سوغوش چیقادر. روسیه، آلمانیا وه آوستریا کبی اوچ بویوك دولتنگ قولندان تورلو فلاکتله‌ر بیله‌ن قورتولغان لهستان دولت أداره ترتیبنی توزوب اولگوره‌له‌گه‌ن، مالی وه اقتصادی وضعیتی آغیر بر حالدا ایدی. اونگچون موسقوا بولشه‌ویکله‌ری لهستان‌نی غربی آوروپاغا انقلاب هجومینی حاضرلاو یولندا قولای‌غنا بر اولجه دیب توشوندیله‌ر. فقط بو تخمینله‌رنده یا‌گیلدیلار. پیلسودسکی‌نگ عسکری دهاسی بوتون بولشه‌ویك پلان، امیدله‌رینی آلت‌اوست ایتدی. وارشاوا قاپولاری اوگنده تورغان قیزیل عسکرله‌ر بوزولوب قاچیشغا مجبور بولدیلار. نهایت 1921نچی یبلی 18 مارتندا «ریغا»دا امضالانغان لهستان‌ساویت روسیه معاهده‌سی بیله‌ن بوکونکی حدودلار تثبیت ایتلدی.

1923نچی یبلی پیلسودسکی بوتون وظیفه‌له‌رینی تاشلاب خصوصی حیاتغا چیکیله‌در. فقط 1926نچی یبلی پیلسودسکی کیسکینله‌شیب کیتکه‌ن فرقه تارتیشمالاری یوزنده‌ن یاش دولت تورموشینی تهلکه‌ده کوره‌درده ایشکه قایتادر. بو سفر پیلسودسکی حقیقی مفهومده لهستان‌نگ دیکتاتوری بولوب چیقادر. پیلسودسکی‌نی باشقا دیکتاتورلاردان اوچ مهم وصف آییرادر. برنچیده‌ن پیلسودسکی پارلامان‌نگ تیله‌گنه رغماً رسمی دولت باشچیلیغی رولینی آلماسدان، حربیه ناظرلیغی ایله اکتفا ایته‌در. ایکنچیده‌ن، پیلسودسکی او وقتغا قادار بولغان فرقه‌لارنی تارقاتب یوبارمایدی وه مخصوص اوز فرقه‌سینی توزمایدر... اوچنچیده‌ن پیلسودسکی سوز سویله‌و، هه‌ر یرده نطق بیریب یوروونی یاراتمایدر. بونلارنگ بوتونسی ایله برلکده او لهستاننگ حقیقی حاکمی وه له خلقینگ عمومی تانیلغان رهبری ایدی.

پیلسودسکی‌نگ سیاستی آرقاسندا لهستان بوکون عمومی آوروپا سیاستنده اولدوقچا مهم بر اوروون توتارلق درجه‌گه کیلدی. پیلسودسکی

لهستاننگ آلمانیاغا وه روسیاغا قارشی مناسباتینی توزالتب، دولتنه تینچلق ایچنده ایچکی قورولوش ایشینی یوروتو امکانی بیردی. ساویت روسیه بیله‌ن قارشیلقلی هجوم ایتمه‌سلك معاهده‌سینی یاساغاندان سوڭ، پیلسودسکی بعضی بر دوستلارینك تورقوتولارینادا قاراماسدان ساویت روسیه ایله بوندان آرتیق تعهدله باغلانیشنی قطعی صورتده رد ایتدی. چونکه او لهستاننك، هه‌ر قاندای بر تارتیشما چیقیب قالغان تقدیرده، ساویت‌روسیه‌نگ ساقچیسی بولوب کورونوشینی ایسته‌مه‌س‌ایدی. مه‌نه پیلسودسکی‌نك شو قطعی وه آچیق سیاستی بولشه‌ویکله‌رنگ چیقاردیغی «شرقی آوروپا میثاقی»نی قولاتب یوباردی. هه‌رچند بو فرانسه‌ساویت روسیه اتفاقینك یاسالیشیغا توسوق بولالماغان بولسادا، اونی لهستان قارشیلق قیلغان تقدیرده عملی بر اهمیتی بولالمایتورغان درجه‌گه توشوردی...

بولشه‌ویکله‌ر وه حالادا ایمپه‌ریالیستلك احوال روحیه‌سندان قورتولالماغان بعضی بر روس مهاجرله‌ری دائره‌سنده‌کی نهایتسز لهستان دوشمانلیغی کورونوشله‌رنگ اصل سببی‌ده مه‌نه شونداادر. پیلسودسکی أولدی. فقط اونی وه کوستیوشکو، ستانیسلاو پونیاتوفسکی کبی سلفله‌رینی یاراتقان له خلقی یاشایدر وه اونگ ایشینی دوام ایتدیره‌در.

بز له خلقینك بو بویوك ماتمینه یوره‌کده‌ن قاتناشیب، اوگا بویوك وه کوچلو دولت بولوب اوسوب باریشی حقندا صمیمی تیله‌کله‌ریمزنی بیلدیره‌مز.

پاریسده مارشال پیلسودسکی خاطره‌سینه بر توپلانیش

20نچی مایدا پاریسنگ بویوك قونفرانس سالونلاریندان بریسینده مرحوم لهستان رهبری مارشال یوسه‌ف پیلسودسکی خاطره‌سینه، «اوقراینا، قافقاسیا وه تورکستان خلقلاری دوستلق قومیته‌سی» طرفندان بویوك بر توپلانیش توزولدی. توپلانتی آلدیندا بورونغو اوقراینا تیشقی

ایشلەر ناظری پروفەسور آلیکساندر شولگین «مارشال پیلسودسکی‌نگ حیاتی فلسفەسی» باشلوقلی بر قونفرانس اوقودی. اوندان سوڭ آذربایجان ملی تشکیلاتی نامیغا دوقتور میر یعقوب بیك، شمالی قافقاسیا نامیغا چولیك، گورجستان نامیغا آقاگی چخەنکەلی وە ایگ سوگدا «تورکستان ملی برلگی» نامیغا مصطفی بیك نطق سویلەدیلەر.

بو نطقلاردان مرحوم پیلسودسکی‌نگ مظلوم ملتلەرگە نە قادار صمیمی دوست بولغانلغی وە اونگ اوز خلقینی استقلالیتغا ییتکزگەن کورەشینك نە قادار قیمتلی بر أورنەك بولورلق حرکت ایکەنلیگی آیدین کوروندی.

—ق.—

*

مرحوم پیلسودسکی تابوتی باشیغا اجنبیلەر طرفدان قویولغان حسابسز چەلەگلەر آراسندا تورکستان نامندان هەم بر چەلەڭ بار.

1918 ـ مای ـ 1935

17 مای آیی قافقاسیا خلقلاری اوچون ملی بایرام آییدر. بوندان 17 ییل اول قافقاسیا خلقلاری بری آرقاسیدان بری اوز ملی استقلالیتنی اعلان ایتکەنلەر ایدی: 11نچی مایدا شمالی قافقاسیا؛ 26نچی مایدا گورجستان؛ 28نچی مایدا آذربایجان وە ئەرمەنستان جمهوریتلەری قورولدی. ایسکی روسیە ایمپەراتورلغی قافقاسیانی اوزآغیر تضییقیلە ایزمەکلە برابر قافقاسیا خلقلارینی بربریگە قارشی دوشمانلققا سوروکلەمەك سیاستینی توتقان ایدی. اوندان سوگغو تاریخ هەم قافقاسیالیلار اوچون «خیرخواهلق» کورسەتمەی، قافقاسیا خلقلاریغا ملی تشکیلات وە دولت کوچلەرینی توپلاب، قوتلەندیریب آلیش اوچون ییتەرلك درجەدە وقت بیرمەدی.

اوزلەرینی ایمپەراتور روسیەسینگ «میراثچیلەری» ساناییتورغان بولشەویکلەر سلفلەرینك سالیب بیرگەن یولی بیلەن کیتب یەگی قورولغان قافقاسیا جمهوریتلەرینی بوغدوردیلار.

قافقاسیا خلقلارینك ملی استقلالیتینی بوغدوروشدا «آق» وە «قیزیل» روسلار بر فکر وە بر جبهەدە بولوب چیقدیلار. «آق روسیە» باشلوغی گەنەرال دەنیکین قافقاسیانگ روسیەدەن آیریلیب اوز باشیغا مستقل بر أولکە حالندا یاشاب قالیشینی هیچ کورەآلماسدان، عسکری کوچیلە «بوغونلاری کوچلەنمەگەن، سویەکلەری قاتماغان» قافقاسیا ملی جمهوریتلەری اوستیگە آتیلدی. بونیگلە دەنیکین بو جمهوریتلەرنی کوچسزلەندردی، عینی زماندا اوزی هەم کوچسزلەندی.

دەنیکین‌نگ قافقاسیا استقلالیغا قارشی آلدیغی دوشمان وضعیتی بوتون «آق» وە «قیزیل» روس خلقینگ قافقاسیانگ اوز باشیغا مستقل دولت حالندا یاشاب توروشیغا قارشی بر فکردە ایکەنلیگینی کورسەتووی بیلەن بولشەویکلەرنك قافقاسیاغا هجوم ایتیشلەریگە قوتلی بر تایانچ بولوب کوروندی. بولشەویکلەرگە قارشی غیر مساوی سوغوشلاردا شمالی قافقاسیا، آذربایجان، ئەرمەنستان وە گورجستان بری آرقاسیدان بری ملی استقلالیتینی غایب ایتدی. آینقسا آذربایجان تقدیری بیزچە فاجعەلی بولوب کورونمەکدەدر. بورادە آذربایجان تقدیرینی آیریچا کورسەتیشیمزنك سببی یالغز اونیگلە آرامزداغی قان یاقینلغی، ملی فاجعەسینگ بز اوچون اوز ملی فاجعەمز کبی آغیر تأثیر ایتکەنلگندەنگنە بولماسدان، آذربایجان ملی استقلالیتینگ یوقالماغی نتیجەسندە هیچدە کوتولمەگەن وە مطلقا غیر طبیعی «تصادفلار»نگ قاویشقانلارینی کوروب تورغانلغمزدادر. بو بابدا یاقنداغنا موسقوادا باسیلیب چیققان «یەگی تورکیە یولی» "Путь новой Турции" نام روسچە کتابنك 3نچی جلدیندە ایمدیگەچە بزگە معلوم بولماغان شایان دقت نەرسەلەر کورولمەکدەدر...

1918نچی ییلی مای آیی ملی قوانچ بایرامی بولوب باشلانغان‌ایدی. قیزیل بولشەویك روسیەسی بو ملی قوانچنی توبسز ملی قایغیغا آینالتردی.

ئەنگەلس چار روسیەسینی «سوگغو حساب کونی کیلدیگی چاغ کیری قایتاریب بیریلەجەك اوغورلاب آلنغان حسابسز ملکلەر صاحبی‌در» دیب آتاغان ایدی. روس بولشەویکلەرینگ معنوی استاذی اولاراق

تانیلغان ئەنگەلس بولشەویك روسیەسینگ‌دە. «اوغورلاب آلینغان حسابسز ملکلەر صاحبی» بولوشینی آلدان کوره آلماغان بولسا کیرەك...

«حساب کونی» یاقین‌در. امید ایتەمزکه قافقاسیا خلقلاری اوغریلار قولندان اوز «ملکینی»، اوز ملی توپراق وه ملی استقلالیتینی کیری آلاجاقلاردر.

برنچی ایبونده پاریس قونفرانس سالونلارینگ بریسینده آذربایجان ملی استقلال خاطرەسی اوچون بر توپلانیش بولوب اوتدی. بویوك سالونغا تولغان قوناقلار آلدیندا آذربایجان ملی مرکزی رئیسی رسول زاده امین‌بیك گوزەل بر نطق سویلەدی. قونفرانسدا حاضر اوقراینا، گورجستان، ئەرمەنستان، قازاچی وه تورکستان ممثللەری تبریك وه تیلەك نطقلاری سویلەدیلەر. قونفرانسنگ ایکنچی قسمنده دوقتور میر یعقوب‌بیك آذربایجان ملی ادبیاتیغا عائد کوب قیمتلی بر معروضه اوقودی.

قاوونچیلی

*

بین‌الملل وضعیت

نهایت 2نچی مایدا فرانسوز-ساویت قارشیلقلی حربی یاردەم معاهدەسی امضالاندی. حقندا اوتکەن ساندا تولوقچا بحث ایتدیگمز بو معاهده باشدا بولشەویکلەرنك کوتدیکلەرندەن بوتونلەی باشقاچا بولوب چیقدی. باشدا بولشەویکلەرنك بو معاهدەگه کوب امید باغلاب، اونگ‌ایستەدیکلەری شکلده چیقووینی توشونوگه حقلاری‌دا بار ایدی. اونلار اولاً بریسی اوستیگه باشقا بر دولت هجوم ایتدیگی زمان، ایکینچیسینگ بو معاهده بویونچا توشونولگەن «حربی یاردەمنی»، ملتلەر جمعیتینك سوغوش جوابگەرینی بیلگیلەگەن قرارینی، حتی ملتلەر جمعیتینك تصویبینی‌دە کوتمەسدەناق، یاردەم ییتکزه بیرەتورغان بر شکلده بولووینی؛ 2نچیدەن بو معاهدەنگ یاردەمنی، سوغوش آوروپادانمی، آسیادانمی چیقدیغینا فرق قویماسدان، عمومی صورتده مجبوری قبلیشینی ایستەگەنلەر ایدی.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمكى ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بوندای شرطلار بیلەن معاهده یاساب بولشەویکلەر چیقووی مقرر کبی کورونگەن سوغوش احتمالنه قارشی آوروپانگ ایگ کوچلو دولتی فرانسەنگ یاردەمینی تأمین ایتب آلماقچی بولغانلار ایدی. اصلنده ایسه آوروپا دولتلەرینگ بویوك حربدان سوگرا یورگوزوب کیلدیکلەری سیاستدەن توقتان قارشیلقلی ایناناسلق، ساویتلەر روسیەسینگ «دنیا انقلابی» وه مثلی کورولمەگەن بر شکلده غیر روس خلقلارنی ایزو سیاستینی یورگوزوب تورغان بولشەویك حکومتینك بولوب توروشی، اوچنچیدەن کیتدیکچه اوسوب بارا یاتقان قورااللانو یاریشلاری... مەنه بونلار نتیجەسنده میلتق وه توپلار اوز اوزندەن اوت آلیب آتیلیب کیتسه هەم تعجب ایتیله تورغان بر نەرسه بولمایدی. سوگرا سوغوشنی ایستەگەن طرفنگ پراواقاسیونغا کیریشیب، سوغوش مسئولیتینی باشقاسی، یعنی هەر حالدا سوغوشماق ایستەدیکلەری دولت اوستنه آتیشقا اورونغانلیغی ناریخده مثالی کوب کورولگەن حادثەلەرنگ بریدر. بوکون بوتون یر یوزنده هیچ بر حکومت ساویت حکومتی قادار تیشقی دنیاغا کورسەتمەسدەن، سیزدیرمەسدەن سوغوش پراواقاسیونی ایشلەی بیلو امکان وه وسائطینه ایگه ایمەسدر. موسقوانگ کورسەتووی بویونچاغنا ایش کوروش مجبوریتنده بولغان هەر مملکتده‌کی قوممونیست فرقەلاری ایله قوممونیست اینتەرناسیونالینك موسقوا حکومتی قولندا ایگ کوچلو وه کیسکین قورال بولغانینی هیچ بر آن اوچون اونوتماسلق کیرەك.

موسقوانگ سوغوش چیقووی مسئولینی ملتلەر جمعیتی شوراسی طرفدان تعیین ایتیلیشی وه فرانسە-ساویت معاهدەسنده‌کی حربی یاردەم مسئلەسینی ملتلەر جمعیتی قراری بیلەن باغلاشنی ایستەمەگەنلکی‌ده مەنه شوندان چیقادر.

فقط ایچکی افکار عاممەسندەن مهم بر قسمینگ تضییقی وه اینگلتەره، ایتالیا وه لهستان کبی دولتلەر ایله بولغان باغلانیش وه مناسباتی وه وەرسای‌نك بالاچاسی ملتلەر جمعیتینه باغلیلغندان توقتان منفعتلەرینی توشونگەن فرانسه بولشەویکلەرنگ تکلیف ایتدیگی یولدان کیتمەدی وه

2نچی مای معاهدەسینی ملتلەر جمعیتی عمدەسنه باغلادی وە معاهدەنی آوروپاداغنا چیقا تورغان سوغوش احتمالنه منحصر قالدیردی...

بز بو یەردە سوغوش چیققان تقدیردە فرانسەـساویت معاهدەسینگ آلووی محتمل شکللەرینی قیدیریب اوتورماقچی بولمایمز. بوندان اولکی عینی باشلوق آستنداغی یازیدادا قید ایتدیگمز کبی بو معاهدەنگ بولشەویکلەرگە بیردیگی معنوی قوت مهمدر. بولشەویکلەرنگ اوزلەریدە اعتراف ایتدیکلەری کبی بین‌الملل پرولەتار وە مستملکە انقلابی سیاستینگ قولادینی، (بولماسا اونلار «اوغریلار»، «تالانچیلار ییغنچاغی» دیب آتاب کیلدیکلەری ملتلەر جمعیتنه اعضا بولوب کیرمەسلەر وە «میلیتاریست وە تجاوزچیلارنگ میلیتاریست وە تجاوزچیسی(*) فرانسە»نگ دوستلیغینی قیدیرماسلار ایدی.) ستالین‌نی فرقەسز لارغا یالینترغان برنچی مای نطقی وە ساویت حکومتینی قولخوزچیلارغا گذشتدە بولونوشقا مجبور ایتکەن ایگ بویوك ایچکی آغیرلقلار قارشیسندا توروركەن بوندای بر معاهدەنگ یاسالا بیلیشی حقیقتادە ساویت حکومتینگ ایگ بویوك موفقیتی‌در...

بو معاهدە اطرافداغی توشونوش وە اونی آڭلاش فرقینی بر کرەدە قید ایتب کیچەیلك. فرانسە بو معاهدەگە سوغوشنی یوقالتو قورالی دیب قاراسا، ساویت حکومتی اونی اوزی اوچون «بین‌الملل فاشیزم»گە قارشی کورەش قورالی دیب کورەدر. 2نچی مای معاهدەسینگ ایگ قورقولو یەریدە اونگ مەنه شو معاهدە باغلاوچیلار طرفندان تورلوچە توشونولوب، تورلوچە فائدەلەنیلمەکچی بولغانلیغیدر...

*

2 — فرانسەـساویت معاهدەسندەن سوڭ، 16نچی مایدا چەخوسلاواقیاـساویت معاهدەسی باغلاندی. طبیعی بو معاهدە اوزـاوزندەن فرانسەـساویت معاهدەسی ایلە اولچونەجەك قادار بر اهمیتنی حائز بولا آلمایدر. چەخوسلاواقیا ایلە فرانسە آراسندا کوبدەن بیرلی دوام ایتب

(*) «لینینیزم مسئلەلەری» آتلی ستالین اثرینك 9نچی طبعی، 499نچی بیتنه باقیلسین.

کیلمەکدە بولغان بر اتفاق بار. مەنه شو اتفاق بو ایکی معاهدەنی بربری ایلە باغلاب، اوڭا فرانسەـساویت روسیەـچەخوسلاواقیا حربی اتفاقی شکلینی بیرەدر. بویلەلکلە آوروپا یەکیدەن بوتون دنیانی دنیا سوغوشینا سوروکلەگەن ایسکی سوغوش اتفاقلاری یولینا توشکەن بولادر. ملتلەر جمعیتینگ توزولووی وە هەممەنگ اوڭا قاتناشووی بیلەن بو ایسکی یول تاشلاننانغا اوخشاغاندا ایدی. فقط ایمدی کوروب توراسز، که یەکیدەن شو قورقولو یولغا کیریلیب باریلادر.

*

3 — فرانسەـساویت وە ساویتـچەخوسلاواقیا معاهدەلەری آوروپا سیاسی وضعیتنه تینچلق کتیردی دیب سویلەب بولمایدی. قینلقلار آرتیب باراباتر دیمەك ممکن. ایمدیگەچە قوراللانولاری چیکلەنگەنی اوچون جیم‌ـجیت توروب کیلگەن مجارستان وەبولغارستان اوز یورتلارینی مدافعە احتیاجی ایلە متناسب بر درجەدە قوراللانو حقی طلب ایتە باشلادیلار. چەخوسلاواقیا، یوغوسلاویا، رومانیا، یونانستان وە تورکیەدەن عبارت کیچیك آنتانتا وە بالقان اتفاقی دولتلەری مجارستان وە بولغارستاننك قوراللانووینا قارشیلق کورسەتەدرلەر. آینقسا تورکیە 1923نچی یلغی اوزان معاهدەسی ایلە چیکلەنگەن بوغازلارنی تحکیم ایتو حقی طلبی ایلە اورتاغا چیقیشغا حاضر توراد‌ر. شو نقطەدە بز یوزدەن‌گنه بولسادا بر نقطەغا توقونوب اوتمەکچی بولامز. تورك غازیتالاریندا وە تورك مسئول دولت ایرلەری سوزلەرندە تورکیە خارجیە وکیلینگ بو مسئلەدەکی طلبینی یاقلاب چیققان ایلك وە برگنه کشینگ ساویت خارجیە قومیساری بولغانلیغی فکری آلغا سورولگەنینی کورەسز. بوندان ایسە تورکلەر ساویت حکومتینگ تورکیەگە بولغان آیریچا بر صمیمیتینی چیقارماقچی بولادرلار. شونی آیتش کیرەك، که بوغازلار مسئلەسندەکی ساویت حکومتی طرفندان آلنغان وضعیت عموم روسلقنگ وضعیتیدر. ایسکیدەکی «روس بوغازلار سیاستی»، «بوغازلار یا روسیە قولندا وە یادە تورکیە قولندا بولمالیدر. او هیچ بر زمان یا اوچنچی بر تأثیر آستندا وە یادە ایمدیکی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

کبی بین‌المللەشتریلگەن بر حالدا بولونا آلمایدر» دیگەن بر شکلدەدر. «یوسلەدنیە نووستی» غازیتاسینگ 18 آپریل نسخەسی باش مقالەسندە میلوکوف ساویت خارجیە قومیسارینگ بوغازلارنی تحکیم مسئلەسندە آلدیغی وضعیتندەن بحث ایتب «لیتوینوف سیاستینگ ملی قاراتتەرینی قید ایتب کیچدی. او، «ساویت دیپلوماتی تورك «دوستی»نگ داردانیلنك تورکیە طرفدان قورغاوسز حالندا قالا بیریشیگە قارشی دعواسنە قوشولدی. بو — ایسکی روس تاکتیکەسی» دیدر.

*

4 — ملتلەر جمعیتینك سوڭ، مای توپلانیشندا، ایتالیا-حبشستان دعواسینگ مناقشەسی — اوتکەن آپریلدە شترەزادا تثبیت ایتیلگەن اینگلتەرە-فرانسە-ایتالیا جبهە برلگی مسئلەسینگ نە قادار «نازیك» ایکەنینی کورسەتدی. حبشستان ملتلەر جمعیتی اعضاسیدر. حبشستان ملتلەر جمعیتی اعضالیغنا فرانسەنگ سعی وە اصراری ایلە کیریتیلگەن ایدی. او زمان فرانسە ایلە ایتالیانگ آراسی کوب اوزاق ایدی. بونگلە فرانسە ایتالیانك بو مملکتنی استیلا ایتو پلانی آلدینی آلماقچی بولغان ایدی. او زماندان‌بەری وضعیت کوب اوزگەردی. فرانسە ایتالیا ایلەدوستلاشدی. «آلمانیا تهلکەسی»نە قارشی کورەشدە ایتالیانگ دوستلیغی فرانسە اوچون کوب قیمتلیدر. ایتالیانگ دوستلیغی فرانساغا آرزان توشمەدی. ایتالیانك حبشستانغا قارشی یوروتدیغی قاراشینی ملتلەر جمعیتی عمدەلەری ایلە اویوشترو ممکن ایمەس. اگر حبشستان شکایتی ملتلەر جمعیتی شوراسندا حقیلە تیکشیریلگەن تقدیردە فرانسەنی وە بوتون ملتلەر جمعیتینی آغیر وضعیتدە قالدیرا آلاجاقدی. چونکە ایتالیا اوزینگ حبشستانغا قارشی سیاستینی عیبلەگەن تقدیردە ملتلەر جمعیتینی تاشلاب چیقیب کیتو بیلەن تهدید ایتدی. کوب قیینلقلار سوڭندا ایتالیا ایلە حبشستانغا اوز آرا صلح یولندا آڭلاشو، کیلیشو اوچون شو ییلنگ 25نچی آوغوستنا قادار مهلت بیریلدی. اگر او زمانغاچا آڭلاشا آلماسالار ملتلەر جمعیتی اوزی دعوانی تیکشیروگە باشلایاجاقدر. حبشستان‌نی یاقلاودا ایگ کوب

اینگلتەرە کوزگە کیردی. چونکە ایتالیانگ حبشستان حسابیغە کوچەیووی اینگلتەرەنك ایشینە یارامایدر.

ایتالیا-حبشستان جانجالینك قالای نتیجەلەنیشینی ایمدیدەن سویلەب بولمایدی. ایتالیا دیکتاتوری موسسولینی‌نی تیگلەسەکز — ایتالیا اوزینك حبشستان سیاستینی ایشکە آشیریشدا هیچ بر نەرسەدەن تارتینمایدر.

*

5 — آلمانیا باشلوغی آدولف هیتلەرنگ 21 مایداغی نطقی ساویت روسیەدەن باشقا بوتون دنیادا کوچلو بر تأثیر قالدیردی. هیتلەر غربغا قارشی صلحپرورلگینی آچیق-آیدین قلیب سویلەب بیردی. آینقسا او اوزینگ فرانسە ایلە سیقی دوستلق مناسباتینا کیریشمەك ایستەدیگینی آڭلاتدی. او، فرانسە وە اینگلتەرە ایلە هوادان هجوم ایتمەسلك معاهدەسی یاساشنی تکلیف ایتدی. هیتلەر، ایتالیا ایلە آرالارینی آیریب تورغان آوستریا مسئلەسی بولغانلیغینی، فقط بونگدا آڭلاشما یوللاری تاپیلاجاغینی سویلەدی. ساویت روسیەگە قارشی هیچ بر قاندای یاردەم تعهدینە کیرمەك ایستەمەدیگینی وە بولشەویکلەردەن هیچ بر صورتلە یاردەم سوراش نیتندە بولمادیغینی سویلەدی.

فرانسەدە آلمانیا باشلوغی سوزینە قارشی ایشانچسزلق کوچلودر. اینگلتەرە ایلە ایتالیادا هیتلەرنك سوزی باشقاچاراق قارشیلاندی. او یرلەردە آلمانیا ایلە مذاکرە یوروتو امکانیدان سویلەنە باشلادی.

آلمانیا حکومتی دیپلوماسی حرکتینی آرتیرماقدادر. بو حرکتلەرنگ غایەسی بر طرفدان اینگلتەرە-فرانسە وە ایتالیان جبهەسینی بوزو نیتندە بولسا، ایکنچی طرفدان فرانسە-ساویت-چەخوسلواقیا اتفاقنا قارشی آلمانیا-مجارستان-بولغارستان اتفاقینی چیقارو شکلندە باراد ر. ایتالیانی اوز طرفنا چیکو امیدی بولغانی کبی، یوغوسلاویانی کیچیك آتانتادان آیریب آلابیلو امیدیدە یوق کورونمەیدی. بو کوب گنە قیین بر ایش بولسادا بوکونکی آوروپا قاریشیقلیغی ایچندە امکانسز دیب‌دە بولمایدر.

مەنە اینگلتەرە باش ناظری بالدوین‌نك «جنبی خانە» دیب آتادیغی

آوروپا قالاى قايناشادر. بو كيتشده تيزده‌ن دوستنگ كيم، دوشماننگ قايدا بولغانلېغينى آيرماقدا قيين بولوب قالسا كيره‌ك. هه‌ر نه‌رسه قارېشيب كيتدى. قاريشيقلق كيگه‌يه‌در. تينچسزلق اوسوب بارادر... م.

*

جناب محترم «ياش توركستان» مجموعه‌سى محررله‌رينه

توبه‌نده‌گى ايضاحاتغا مجموعه‌گزدان اورون بيرمه‌گز رجا ايتله‌در.

«ياش توركستان»نگ 63نچى سانندا، 25نچى بيتنگ توبنده، مكه‌ده‌كى آنديجان باغچاسيدا ساويت حكومتينگ حجاز وكيلى، دين دوشمانى نذير توره‌قولوفنگ ضيافتيگه باريب، آننگ سوزله‌ريگه قولاق ساليب يوروچى توركستانلى مهاجرله‌رگه قاراتيب يازيلغان سطرلارنى كورگه‌نده‌ن سوڭ مكه‌ده‌كى توركستان مهاجرله‌رى بو وقعه‌غا جدى اهميت بيريب، اوز آرا تيكشيرگه‌نله‌ريده بولشه‌ويك ضيافتيگه باريب، آننگ آگه‌نتله‌رى بيله‌ن آغز، بورون اوپوشوب يوروچيله‌رنگ بولشه‌ويك ظلمى آرقاسندا وطنندان آيريليب مكه‌گه هجرت ايتكه‌ن توركستان مهاجرله‌رى بولماى، بلكه مكه‌ده توغولغان، توركستانلق نامينى تاشيب يورگان بر نيچه اهل بلد عنصرلار ايكه‌نلگى معلوم بولدى. ايمانسز نذير توره‌قولوفنگ توركستاندا قيلغان رذالتله‌رى هه‌ر بر توركستانلققا بيلگيلى بولغانيدان بو ملعوننگ شيطنتيگه اوچوب سوزينه قولاق سالوچى مكه‌ده‌كى مهاجرله‌ر ايچنده‌ن بره‌ر كشينگ‌ده تاپيلماسلغينا ايمانمز كامل.

بويوك احترام ايله سلطان بيك بختيار بيك

مكه، 13 ماى 1935.

هندستانداغى توركستان مهاجرله‌رى تورموشندان

يه‌گى بر آديم: بومبايدا مهاجرله‌ر يورتى

دهلى‌ده‌كى «توركستان مهاجرله‌رى برلگى» تورتنچى ياشغا آياق باساركه‌ن بو آنغاچا هندستان يرلى خلقلارى آراسندا توركستانداغى بولشه‌ويك مظالمي حقندا آنچاغنا تشويقات يورگوزدى. هندستانلى ديندا‌شلاريمز يورتمز توركستاننك فاجعه‌سينى سيزيب قايغيرماقدا وه بز مهاجر‌له‌رگه همدردلك كورسه‌تمه‌كده‌له‌ر. بز مهاجرله‌رده امكان دائره‌سنده فعاليتمزنى كيگه‌يترمه‌ك اوچون اومتولماقدامز. جمعيتيمز طرفندان ايگ كوب اهميت بيريليب تورغان بر جهت توركستان مهاجرله‌رينى تريكچيلك اوچون كيره‌كلى مسلكله‌رگه ايگه قيلماقدر. شو غايه ايله دهلى‌ده‌كى توركستان مهاجرله‌ر برلگى بوندان بر ييل ايلگه‌رى مهاجرله‌ريمز او‌چون كه‌تته بر حولى آليب، آندا كيچه‌له‌رى اوقو-يازو-آقارتو تعليم ايتلمه‌كده، كوندوزله‌رى ايسه تورلو صنعتلار اورگه‌تيلمه‌كده‌در. بو ييل مذكور حولينى يه‌نه‌ده كيگه‌يتب، ايچيگه بعضى ماكنه‌له‌ر كيلتريب، ايشسز مهاجرله‌رگه ايش تاپيب بيرمه‌ك چاره‌له‌رينى آختارماقدامز. مهاجرله‌رنك ملى، دينى تربيه‌سينى، يورتى حقنداغى معلوماتينى كوته‌رو ايشله‌ريگه هه‌م لازمى اهميت بيريلمه‌كده‌در.

جمعيتيمزنك بومبايداغى شعبه‌سى شو ييل برنچى محرم آيغا مطابق15نچى آپريلده شو بومبايدا هه‌م بر مهاجرله‌ر يورتى (دارالمهاجرين) آچدى. بو مهاجرله‌ر يورتيدا هه‌ر بر توركستانلى كيراسز، تيكين ياتا بيله‌در. شعبه اعضالارينك تيله‌گى بومبايدادا مهاجرله‌ر اوچون كيچه‌لك مكتب وه دارالصناعه آچماق وه ملى، دينى شرفمزنى ساقلاماقدر. بزنگ ملى عصمتيمزگه، مقدساتمزغا حرمتسزلك كورسه‌تكه‌ن بولشه‌ويكله‌رنگ بزنك توركستاندا قيليب تورغان مظالمينى هندستان مسلمانلاريغا ييته‌رلك‌درجه‌ده ايشيتديرمه‌ك وه آڭلاتماق اوچون آينقسا دهلى‌ده‌كى توركستان مهاجر‌له‌رى برلگى اعضالارى ايله پشاورداغى منور يورتداشلاريمز جديت بيله‌ن چاليشماقدالار. بوتون مهاجر توغانلاريمزنگ بولارغا هه‌ر جهته‌ده‌ن ياردم بيرمه‌كله‌رى ملى فرضدر. اولوغ تاڭرى توركستان استقلالچيلا‌رينى ملى، دينى مقصدلاريغا تيز ايريشترسين، آمين!

بومبايداغى مهاجرله‌ر يورتينك قورولوشى اوچون فعاليت كورسه‌تكه‌ن ذاتلار توبه‌نده‌گيله‌ردر: 1) مير بابا افنديم؛ 2) سيد عبدالغنى افنديم؛

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«یاتلارنك حقیقی بشره‌سی آچیلدی»

شو باشلق آستندا «قیزیل اوزبیکستان»نگ 35 .3 .20ده چیققان سانندا توبه‌نده‌کی خبر باسیلمشدر:

«اورتا آسیا دولت اونیوه‌رسیته‌سی ایشچیله‌ر فاکولته‌سیده 200 ستوده‌نتگ اشتراکیله میتینغ بولوب اوتدی. بوندا ستوده‌نت عمر اوغلی‌نگ یرلی ملتچیلك خروجی وه یات عنصرلاردان رحیم قیزی-بابای قیزی وه فیضی اوغلی لارنگ ایشله‌ری کورولدی.

ستوده‌نت عمر اوغلی کوبه‌ده‌ن بویان روس تیلی درسیده‌ن قاچیب یورگه‌ن. کیین آچیقدان آچیق بورژوا ملتچیلگی ایده‌ئولوژیسینی تارقاتا باشلاغان. او روس تیلیگه، له‌نین-ستالین تیلیگه قارشی اغوا تارقاتغان. میتینغدا عمر اوغلینی حمایه قیلیشغا اوروننغان پیر محمد اوغلی وه احمد اوغلی لارغا قاتتغ ضربه بیریلیب، عمر اوغلی‌نی ایشچیله‌ر فاکولته‌سیده‌ن هایداش قرار قیلندی.

رحیم قیزی اوزینگ توغرو اسمی بولغان بابای قیزی‌نی یاشیریب، ایشچیله‌ر فاکولته‌سینگ بورونغو دیره‌کتوری تاجی اوغلی تامانیدان اوقوشغا قبول قیلنغان. رحیم قیزی-بابای قیزی اوزینگ که‌تته داملا وه ملکدار قیزی ایکه‌نلگینی یاشیریب کیلگه‌ن. فیضی اوغلی‌نگ هه‌م تقابی یرتیلدی. او، که‌تته باینگ اوغلی بولوب چیقدی. مه‌نه بو آتتی ساویت وه یات عنصرلار قومسومولارنك یارده‌می بیله‌ن آچیلدی.»

*

فردوسی اثرلری — تورکمه‌نستان علم-تدقیقات اینستیتوتی فردوسینك یوماندا نشر ایتلگه‌ن بوتون اثرله‌رینی ساتیب آلغان.

(«ایزوه‌ستیا» 34 .6 .2).

3) لطف‌الدین محمد افندیم؛ 4) عبدالرحمن افندیم؛ 5) معین ملت، 6) عبدالمؤمن تاغا؛ 7) سید محمد خان؛ 8) قاری محی‌الدین افندیم‌له‌ر.
اعظم هاشم، بومبای 35 .5 .22

✱

تورکستان خبرلری

سمرقندده موتورسز اوچوش — سمرقندده موتورسز اوچوشنی اورگه‌نیش اوچون بر تو‌گه‌رەك توزولمشدر. توگه‌ره‌کنگ اون بیش اعضاسی بولوب، بارچاسی اوز تورکستانلی یاشلاردان‌در. بولارنگ یاریمیسی قومسومول اعضالاری ایمشله‌ر. («قیزیل اوزبیکستان» 35 .3 .24)

ینه شو غازیتانگ ایکی کون سوگراغی نسخه‌سندا تاشکندده اوچقوچ (طیاره)دان چادیرله توشمه‌کنی اورگه‌ته تورغان بر «پاراشوت مکتبی» آچیلاجاغی وه بو مکتبگه قابول ایتیله‌جەك اوقوچیلارنگ یاریمیسینگ تورکستانلیلاردان بولاجاغی خبر بیریله‌در.

خومچا ایچی تولا پولچا — شهرسبزده‌کی یدی ییللق مکتبنگ اوقوچیلاریدان أولمس اوغلی وه شریف اوغلی لاری درسده‌ن سوك بالیق توتماق اوچون شهر چیگه‌ره‌سیگه چیقیب چووالچاك قیدیرارکه‌ن بیرگه یوزه‌کی گنه کومولگه‌ن بر خومچا تاپقانلار. اوقوچیلار بو خومچانی سیندیرغانلاریدا اونگ ایچیده‌ن 350ده‌ن آرتیق کوموش وه میسده‌ن ایشله‌نگه‌ن وه ایزیلیب، قیریلیب کیتکه‌ن پوللار چیققان. بالالار بو حقدا مکتب مدیریگه تیز خبر بیرگه‌نله‌ر.

تاشکند موزه‌خانه‌سی وقعه‌دان خبر آلغاچ، شهرسبزده‌کی پول خومچاسی تاپیلغان یرنی تیکشیریش وه پوللارنی برگه آلیب کیلیش اوچون تیز بر وکیل یوللامشدر. («قیزیل اوزبیکستان» 35 .3 .26)

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Steglitz
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Juin 1935 (Le jeune Turkestan) No. 67

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنک بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلەری:

یىللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

باشقارمادان: 1 — دهلی‌دەکی تورکستان مهاجرلەری برلگی‌نک هندستان مسلمانلاری اوچون چیقارغان تورلو نشریاتندان بزگە یوللانغان نسخەلاری ایریشدی. بز او تامانداغی مهاجر توغانلاریمزنک هند مسلمانلارینی تورکستان ملی قورتولوش حرکتی وە تورکستانداغی روس مظالمی ایلە تنویر ایتوچی هەر بر نشریاتینی یورەکدەن آلقیشلار وە بو یولدا اولارغا موفقیتلەر تیلیمز.

2 — یافه (فلسطین)دە عبدالعزیز افندیگە: مکتوبکز وە طرفکزدان یوللانغان تورت دوللار مای سوکندا ایریشدی. مجموعە بو آیدان باشلاب یەکی آدرەسکزگە یوللانیر.

مجموعەمزغا تیيشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France